

Rafał Zielonka

LOSY STUDENTÓW ALUMNATU PAPIESKIEGO W BRANIEWIE W XVI I XVII WIEKU¹

Słowa kluczowe: Alumnat papieski w Braniewie, jezuita, Zygmunt III Waza, Skandynawia

Schlüsselwörter: Päpstliches Alumnat in Braunsberg, Jesuiten, Sigismund III. Wasa, Skandinavien

Keywords: Papal aluminate in Braniewo, Jesuits, Sigismund III Vasa, Scandinavia

INSTYTUT POŁNOČNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Jezuici, sprowadzeni do Rzeczypospolitej w 1564 roku przez biskupa warmińskiego i późniejszego kardynała Stanisława Hozjusza, położyli wielkie zasługi w dziele budowy i rozwoju edukacji młodzieży świeckiej, a także kształcenia i formacji duchowieństwa w duchu dekretów Soboru Trydenckiego. Pierwszym ośrodkiem ich pracy było Braniewo, położone na Warmii. Jezuici prowadzili tam oprócz gimnazjum i seminarium diecezjalnego, także placówkę edukacyjną o szczególnym charakterze, jaką był Alumnat Papieski², zwany także Seminarium Papieskim, bądź Papieskim Kolegium Misyjnym³.

¹ Artykuł stanowi uzupełniony fragment pracy magisterskiej pt. *Misyjny charakter Alumnatu Papieskiego w Braniewie w latach 1578–1798*, obronionej w 2016 roku na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² Alumnaty Papieskie kształciły kandydatów do kapłaństwa, wywodzących się głównie z krajów zagrożonych wpływami reformacji. O ich powstanie zabiegał papież Grzegorz XIII, wspierany przez nuncjusza Antonio Possevina. Wzorcowe placówki, przeznaczone do kształcenia misjonarzy różnych narodowości, powstały w Rzymie dla uczniów z obszaru: krajów niemieckich – *Collegium Germanicum* (1573), Węgier (1579); połączone w 1584 roku jako *Collegium Germanicum et Hungaricum*), Anglii (1579), a także osobne zakłady dla Greków (1583), Ormian (1584) oraz Maronitów (1584). Ponadto alumnaty założono w Austrii w Grazu (1573) i Wiedniu (1574), Francji w Douai i w Czechach w Pradze (1575), a także w Dylindze i w Siedmiogrodzie w Klużu (1585) oraz w Brugii, Fuldzie, Madrycie i Ypres. Zob. *Seminarium Papieskie*, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995* (dalej: EJ), oprac. L. Grzebień, Kraków 2004, s. 611; B. Kumor, *Alumnaty Papieskie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 394–395; P. Gach, *Germanicum. Pontificio Collegio Germanico-Ungarico*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1007; J. Poplatek, *Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie (1582–1585)*, Ateneum Wileńskie, 1929, t. 6, z. 1–2, ss. 64–65.

³ H. D. Wojtyska, *Niektóre zagadnienia dotyczące genezy i organizacji Papieskiego Kolegium Misyjnego w Braniewie*, *Studia Warmińskie*, 1997, t. 34, s. 131.

Alumnat Papieski w Braniewie otworzył swoje podwoje w 1578 roku⁴. W tym samym czasie powstał jego odpowiednik w Ołomuńcu. Funkcjonowanie zakładów określał wspólny regulamin Grzegorza XIII z 10 grudnia 1578 roku⁵. Zawarty w nim statutowy cel kształcenia uczniów był następujący: „Studenti z różnych krajów [...] wychowani będą na to, aby się stać mogli zdolnymi robotnikami do uprawy tych ogromnych winnic i do przywrócenia przy Bożej pomocy wiary i pobożności przodków”⁶. Braniewski alumnat miał swoim zasięgiem objąć kraje nadbałtyckie i Ruś, a ołomuniecki (z racji dużej odległości dzielącej go od Braniewa) miał kształcić m.in. tych uczniów, którzy byli zagrożeni poprzez bliskość swych protestanckich ojczyzn. Ponadto w 1582 roku powstało Seminarium Papieskie w Wilnie, które miało pełnić funkcję trzeciego bastionu katolicyzmu⁷.

Papież Grzegorz XIII zgodnie ze statutami wyasygnował na oba zakłady stałą pensję 2400 dukatów w złocie. Prawdopodobnie środki te były dzielone po połowie i z biegiem lat pensja ta wzrastała. Niewątpliwie dobrodziejką alumnatu braniewskiego była Katarzyna Jagiellonka, która ustanowiła stypendium dla 2 młodych Szwedów w 1580 roku, a trzy lata później przed swoją śmiercią, przeznaczyła dodatkowo 10 000 talarów dla kolejnych 5 uczniów. Sprawę miał wspomóc także Jan III Waza, który wręczył Possewinowi 20 000 skudów, gdy ten opuszczał Szwecję w 1578 roku⁸.

⁴ Powstanie zakładu wiązało się z działalnością nuncjusza Possevina na dworze Jana III Wazy i staraniem Stolicy Apostolskiej do pozyskania króla i jego kraju dla katolicyzmu. Szwecja, mimo nakłonienia władcy do powrotu do Kościoła katolickiego, pozostała protestancka. Te okoliczności uświadomiły nuncjuszowi potrzebę założenia alumnatu, który przygotowywałby misjonarzy dla krajów północnej Europy. Zob. A. Kopiczko, *Seminarium Papieskie w Braniewie*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, s. 87; S. Obirek, *Antonio Possevino SJ i jego misja do Szwecji*, *Nasza Przeszość*, 1997, t. 88, ss. 94–97; A. Szorc, *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”. Zarys dziejów*, Olsztyn 1995, ss. 59–60; S. Achremczyk, A. Szorc, *Braniewo*, Olsztyn 1995, s. 174; J. P. Donnelly, *Antonio Possevino: From Secretary to Papal Legate in Sweden*, w: *The Mercurian Project: Forming Jesuit Culture*, eds. T. M. McCoog, ss. 335–336; W. Krawczuk, *Szwecja wobec prób rekolicyzacji w drugiej połowie XVI wieku w świetle nowszych badań*, w: *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Życie i dzieło na tle epoki*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków 2012, s. 223.

⁵ Regulamin wydał A. Theiner. Zob. *Ratio et leges Gregorii XIII. Pontificis Maximi nomine promulgatae in Fundatione Seminariorum Olomuci in Moravia et Brunsbergae in Prussia*, w: *La Suède et le Saint-Siège sous les rois Jean III, Sigismund III et Charles IX*, t. 2, wyd. A. Theiner, Paryż 1842, ss. 416–419. Częściowo statuty przetłumaczył S. Załęski. Zob. idem, *Jezuici w Polsce. Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce*, t. 4, cz. 1, Kraków 1905, ss. 12–13. Natomiast dokumentem erygującym działalność alumnatu było późniejsze *motu proprio* Grzegorza XIII z 15 marca 1581 roku. Zob. A. Kopiczko, op. cit., s. 88.

⁶ Korzystam z tłumaczenia S. Załęskiego. Por. idem, *Jezuici*, s. 12.

⁷ Wybór miejsc dla powstania tych kolegiów był podyktowany zarówno dogodną lokalizacją, jak i istniejącym już jezuickim zapleczem pedagogicznym. W Braniewie członkowie Towarzystwa Jezusowego pracowali już od kilkunastu lat, zaś w Ołomuńcu tamtejszą Akademię podniesiono do rangi uniwersytetu w 1578 roku. Zob. S. Załęski, *Jezuici*, s. 12; S. Herbst, *Z dziejów szwedzkiej emigracji w Polsce na przełomie XVI/XVII w.*, w: *Kultura i literatura dawnej Polski. Studia*, red. J. Kapuściak, W. J. Podgórski, Warszawa 1968, s. 194; A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565–1626*, Olsztyn 1998, s. 55; W. Charkiewicz, *Ostatnie lata Alumnatu Papieskiego w Wilnie*, *Ateneum Wileńskie*, 1929, t. 6, z. 1–2, s. 110; J. Poplatek, *Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie. (Dokończenie)*, *Ateneum Wileńskie*, 1929, t. 6, z. 3–4, s. 430.

⁸ Zdaniem A. Kopiczki i A. Szorca, dekret erekcyjny alumnatu braniewskiego gwarantował jeszcze jednorazowo 6000 dukatów, zaś H. D. Wojtyśka utrzymuje, że była to 15-letnia gwarancja udziału w przychodach

System edukacji alumnów opierał się o miejscowe struktury i korzystał z doświadczenia istniejących już kolegiów rzymskich. Duży nacisk kładziono na odpowiednie treści nauczania, dopasowane do kraju, w którym absolwenci mieli następnie pracować. Warto dodać, że w Braniewie starano się nie tylko przygotować alumnów do kapłaństwa, ale również kształcić ludzi świeckich, mających inną drogą przysłużyć się rekatolicyzacji. A. Szorc wykazał na podstawie zachowanych rot przysiąg, że z początku nie nakładano na uczniów wymogu przyjęcia święceń kapłańskich. Pojawił się on dopiero po wydaniu nowych przepisów dla wszystkich alumnatów przez Kongregację Rozkrzewiania Wiary 24 listopada 1624 roku i został utrzymany także w rocie z 1660 roku. Przyjmuje się więc, że doszło do swobodnego przeprofilowania uczelni, funkcjonującej w latach 1578–1635 jako Alumnat Papieski, a następnie do 1798 roku jako Seminarium Papieskie⁹.

Statuty z 1578 roku określiły liczbę alumnów razem z kadrą na 100 osób¹⁰. Dotyczyły one obu zakładów, stąd można przyjąć, że przewidywano kształcenie po 50 uczniów w każdym. Jednakże uroczysta inauguracja studiów w Braniewie 1 lipca 1579 roku odbyła się tylko z 25 alumnami. Szacuje się, że w latach 1578–1700 naukę w alumnacie braniewskim podjęło około 900 studentów, przy czym w XVI wieku uczyło się rocznie średnio 16, a w XVII, tylko 4–9 alumnów¹¹. Początkowo alumni znaleźli schronienie w kolegium jezuickim. W 1584 roku zgodnie z planem Possevina zakupiono dwa domy, sąsiadujące z seminarium diecezjalnym. Skorzystano przy tym ze środków przeznaczonych dla alumnatu wileńskiego, dla którego jezuiti nie byli w stanie ani wybudować, ani kupić odpowiedniego gmachu. Z tego względu przez pewien czas przebywało w Braniewie 15 alumnów z Wilna, którzy powracali po ukończeniu studiów humanistycznych. Kiedy uznano, że brakuje już miejsca, prefekt Petrosa zakupił dodatkowy budynek w Braniewie, przeznaczony na bursę. Następnie w 1600 roku alumnat ulokowano w słynnym budynku należącym do rodziny Preucków, zwanym *Steinhaus*, czyli Kamienny Dom. Uwieńczeniem starań jezuitów o zapewnienie warunków mieszkalnych i edukacyjnych był jego zakup w 1614 roku¹².

kolegium kardynalskiego do wysokości tej kwoty. Zob. S. Achremczyk, A. Szorc, op. cit., s. 174; H. D. Wojtyśka, op. cit., s. 134–136; A. Szorc, op. cit., ss. 86–88; S. Załęski, op. cit., ss. 12–13; A. Kopiczko, op. cit., s. 89; O. Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia. Jesuit educational strategy: 1533–1622*, t. 3, Leiden–New York–Kobenhavn–Köln 1992, s. 178.

⁹ W niniejszej pracy przyjęto dla wygody zamienne używanie tych nazw. Zob. A. Szorc, *Wyższe Seminarium*, ss. 62–64; H. D. Wojtyśka, *Niektóre zagadnienia*, s. 140; S. Załęski, op. cit., s. 12. Więcej o edukacji i formacji alumnów, zob. O. Garstein, *Rome*, ss. 178–183; H. D. Wojtyśka, op. cit., ss. 145–148; A. Kopiczko, op. cit., ss. 91–92.

¹⁰ *Ratio et leges*, s. 417.

¹¹ Obliczenia na podstawie pracy magisterskiej M. U. Kołakowskiej, *Uczniowie Alumnatu Papieskiego w Braniewie w latach 1578–1700*, Olsztyn 2009, podał S. Achremczyk, *Alumnat Papieski i jego uczniowie w XVII wieku*, w: *Kultura–Historia–Książka. Zbiór studiów*, red. A. Dymmel, B. Rejakowa, Lublin 2012, s. 59.

¹² S. Załęski, op. cit., s. 13; A. Kopiczko, op. cit., ss. 88–89; S. Achremczyk, A. Szorc, op. cit., s. 175; H. D. Wojtyśka, op. cit., s. 134; *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798* (dalej: *Die Matrikel*), wyd. G. Lühr, Braunsberg 1925, s. 11; J. Poplatek, *Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie. (Dokończenie)*, ss. 436, 441–442. Zdaniem O. Garsteina, na przełomie XVI i XVII wieku wprowadzono w alumnacie braniewskim

W obliczu rosnącej popularności jezuickich placówek władcy Szwecji Karol IX i jego syn oraz następcą Gustaw II Adolf, a także Chrystian IV, król Danii i Norwegii, promulgowali przepisy, które w konsekwencji utrudniły i ostatecznie zatrzymały napływ młodzieży skandynawskiej do Braniewa¹³. Nie wszyscy więc uczniowie mieli możliwość powrotu do ojczyzny i pracy misjonarskiej. Niejednokrotnie ci, którzy nie wyruszyli w odległą stronę w celu podjęcia pracy duszpasterskiej, wiązali swoje późniejsze losy z Rzeczpospolitą¹⁴.

Podstawowym źródłem dla poznania społeczności uczniów Seminarium Papieskiego w Braniewie jest jego matrykuła, która spłonęła podczas II wojny światowej. Jednakże G. Lühr szczęśliwie ocalał ją od zapomnienia dzięki swojej publikacji. W metryce seminarium zapisywano najważniejsze informacje dotyczące uczniów, poświęcając każdemu z nich osobny wpis. Odnotowywano m.in. pochodzenie, wiek, datę rozpoczęcia nauki, słuchane wykłady, datę opuszczenia alumnatu, miejsce ewentualnej kontynuacji studiów, a także nierzadko dalsze losy i kariery. Braniewscy jezuici musieli więc uzupełniać niektóre informacje z perspektywy czasu. Wiadomości czerpali różnymi drogami, co widoczne jest np. w następującym przypadku: „Olaus Nicolai, 1. Maii 1583, Suecus. Remissus ad parentes, cum id obnixè peterent, 1 apr. 1586. Ibi scriba catholicus perseverat *ut patres nostri captivi testantur*”¹⁵. Fakt powrócenia do Szwecji i wytrwania przy wierze katolickiej, był niewątpliwie godny odnotowania.

politykę oszczędnościową, ograniczając wydatki na żywność. Miało to silnie wzburzyć uczniów, składając nawet niektórych do opuszczenia zakładu. W 1601 roku zrezygnowano z tej polityki i ograniczono liczbę studentów do maksymalnie 25. Zob. O. Garstein, op. cit., s. 188.

¹³ W Szwecji w 1597 roku luteranizm został przyjęty jako religia dominująca, co przełożyło się na przesładowanie świeckiego i zakonnego duchowieństwa katolickiego, a także wiernych. Następnie władca duńsko-norweski Chrystian IV wydał dekret 6 października 1604 roku, który zabraniał absolwentom jezuickich placówek dostępu do urzędów kościelnych, jak i tych, związanych ze szkolnictwem. Dwa lata później podobnie postąpił Karol IX. Warto przy tym doprecyzować sprawę późniejszych przepisów. H. D. Wojtyńska pisze w oparciu o G. Lühra, że w 1613 roku „[...] król szwedzki Gustaw Adolf zabronił swoim poddanym pod karą śmierci podejmowania studiów w Braniewie [...]”. Wydawca matrykuły stwierdził, że Gustaw II Adolf w 1613 roku zabronił pod karą śmierci „[...] alle Katholiken des Landes verwies und den Besuch *aller papistischen oder jesuitischen Kollegien* [...]”, a zatem nie obrał na cel wyłącznie alumnatu braniewskiego. Ponadto A. Kopiczko odnotował, że uczynił to ojciec Gustawa II Adolfa. Nie było to jednak możliwe, gdyż Karol IX zmarł 30 października 1611 roku. Podsumowując, w 1613 roku owe przepisy wydał Gustaw II Adolf w odniesieniu do wszystkich papieskich, bądź jezuickich kolegiów, w tym Braniewa. W tym samym roku wobec swoich poddanych uczynił to Chrystian IV. Następnie Gustaw II Adolf zabronił w 1617 roku podejmowania studiów w krajach katolickich, a Chrystian IV w 1624 roku zabronił studiów już w samym w Braniewie. Oprócz kroków prawnych podjęto też działania siłowe. Gustaw II Adolf, podczas kampanii w Prusach w 1626 roku, zajął Braniewo, wskutek czego część jezuitów zbiegło do Nieświeża, Pułtuszki i Reszła. Ponadto szwedzki władca zagrabiał księgozbiór kolegium jezuickiego wraz z jego katalogiem. Kolegium braniewskie zostało otworzone ponownie dopiero w 1637 roku. Zob. A. Kersten, *Historia Szwecji*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 185; J. J. Mikkola, *Finlandja a Wilno*, Ateneum Wileńskie, 1931–1932, t. 8, s. 140; D. Kuźmina, op. cit., s. 58; *Die Matrikel*, s. 10; H. D. Wojtyńska, op. cit., s. 138; *Braniewo*, w: EJ, s. 63; *Reszel*, w: EJ, s. 567; A. Kopiczko, op. cit., s. 90; S. Herbst, op. cit., s. 191; O. Garstein, op. cit., ss. 176, 187, 208–209.

¹⁴ Próbę prześledzenia losów absolwentów w kontekście realizacji programowego założenia podjęto w innej pracy. Zob. R. Zielonka, *Rola Alumnatu Papieskiego w Braniewie w próbach rekatalizacji Skandynawii w XVI i XVII wieku*, Rocznik Elbląski, 2016, t. 27, ss. 87–124. Zwiąże dzieje alumnatu i kwestię kształcenia misjonarzy przedstawił ostatnio także J. Wiśniewski, *Edukacja misjonarzy dla krajów protestanckich w Alumnacie Papieskim w Braniewie (1579–1798)*, Nurt SVD, 2016, t. 2, z. 2, ss. 40–48.

¹⁵ Por. *Die Matrikel*, nr 112. W celu szybszej identyfikacji absolwentów zamieszczone będą numery wpisów.

Wykaz uczniów rozpoczyna Michael Jussoila, przyjęty 15 listopada 1579 roku, jako 15 z kolei. Wskutek zaginięcia pierwszej karty matrykuły nie znamy nazwisk 14 pierwszych wychowanków. G. Lühr pragnąc zrekompenzować ten brak, przytoczył dwa wykazy alumnów, którzy na swojej drodze edukacji zetknęli się z Braniewem. Pierwszy z nich został sporządzony w 1585 roku przez Possevina¹⁶. Zawiera on nazwiska 99 alumnów, wśród których znalazło się aż 55 Szwedów i 3 Finów. Jednak nie wszyscy z nich studiowali w Braniewie, gdyż 29 uczniów nie wpisano do matrykuły. Mogli więc oni zatrzymać się jedynie na krótki czas w celu dokonania konwersji, bądź zostali wysłani do innego, ołomunieckiego lub wileńskiego seminarium. Drugi wykaz z 1582 roku zawiera nazwiska 37 alumnów, z których 8 brakuje w matrykule, a 3 innych można zidentyfikować mimo innej pisowni¹⁷.

Podobną próbę podjął Garstein, lecz na podstawie nieznaney wydawcy kopii oryginalnej matrykuły braniewskiej, obejmującej lata 1578–1602¹⁸. Warto podkreślić, że nie została ona dotąd wykorzystana przez polskich badaczy dziejów alumnatu. Autor wymienia przed numerem 15 (Michael Jussoila), łącznie 12 alumnów pochodzenia skandynawskiego, którzy mieli wcześniej rozpocząć naukę. Dziewięciu z nich widzimy także w katalogu Possevina z 1585 roku, który w większości zawiera jedynie nazwiska i pochodzenie uczniów, nie podając przy tym dat oraz dokładnego miejsca przyjęcia. Następnych dwóch Garstein ustalił dzięki kopii matrykuły braniewskiej z 1602 roku, zaś ostatni i brakujący Andreas Staele, został najpewniej wpisany w matrykule pod numerem 20¹⁹.

Numeracja alumnów w edycji Lühra kończy się na Stanisławie Skierkowskim, wpisanym pod numerem 1580²⁰. Wydawca określił jednak rzeczywistą liczbę 1381 studentów. Różnica ta wynika z błędów, które popełniali prowadzący księgę. Polegały one na duplikacji wpisów, bądź przesunięciach numeracji. Przyczyną ich powstania mogła być metoda rejestrowania wpisów, gdyż zapewne informacje o uczniach pierwotnie spisywano na pojedynczych, luźnych kartach, po czym kopiowano je do właściwej matrykuły²¹.

¹⁶ Podobnie jak statuty alumnatu wydał ją A. Theiner. Zob. *Catalogus eorum qui ex Regnis et tractu Septentrionis ad Seminarium Pontificium Brunsvurgense venerunt ab haeresi, ut ibi excolerentur in fide catholica, vel ad alia Seminaria mitterentur*, w: *La Suède et le Saint-Siège sous les rois Jean III, Sigismund III et Charles IX*, t. 3, wyd. A. Theiner, Paryż 1842, ss. 362–365.

¹⁷ *Die Matrikel*, s. 17, 24. Natomiast Garstein nieprecyzyjnie podaje za Lührem, że katalog z 1582 roku zawiera 11 nazwisk, a Possevina 29 nazwisk. Zob. O. Garstein, op. cit., s. 308.

¹⁸ Tytuł kopii brzmi: *Catalogus Alumnorum Pontificiorum Braunsb[urgensis]. Ab initio Seminarii A. D. 1602 in Martio missus in Urbem a Patre Paulo Boxa*. Zob. O. Garstein, op. cit., s. 308.

¹⁹ Ponadto porównanie edycji G. Lühra z kopią *Matricula* z 1602 roku wykazało, że badacz ten miewał problemy z odczytaniem niektórych nazwisk, czy też związanych z nimi dat. A. Szorc skonkludował nawet, że z powodu „[...] braku oryginału, nawet lingwiści już go nie poprawią.” Zob. O. Garstein, op. cit., ss. 309, 372–373; A. Szorc, op. cit., s. 60.

²⁰ *Die Matrikel*, nr 1580.

²¹ O. Garstein, op. cit., s. 308; *Die Matrikel*, s. 19.

Alumnat braniewski przyciągał młodzież z odległych krajów. Społeczność uczniowska różniła się nie tylko pod względem swojego pochodzenia, ale i również wieku, z którym wiązało się dotychczasowe wykształcenie, zdolność do nauki i do podporządkowania się obowiązującym zasadom oraz dyscyplinie. Mimo tego, że wpisy z założenia miały zawierać tylko najistotniejsze informacje, to często znajdujemy w nich wiadomości, które pozwalają na bardziej szczegółowy wgląd w badaną grupę uczniów²².

Antonio Possevino intensywnie zabiegał o zapewnienie młodym Szwedom edukacji w Braniewie, którzy zajmowali szczególne miejsce w jego planach. Popularność alumnatu wśród młodzieńców z krajów północnych wynikała z renomy uczelni, jak i szczodrych stypendiów. Biorąc pod uwagę wysokie koszty związane z *peregrinatio academica*, pomoc finansowa miała nierzadko kluczowe znaczenie. Tłumne przybycie studentów z tych stron było także pośrednio wynikiem udzielenia przez króla szwedzkiego Jana III Wazy zgody na kształcenie kandydatów do kapłaństwa w krajach katolickich oraz likwidacji seminarium w Sztokholmie. Dla dalszego ich napływu istotny był również fakt późniejszego zerwania tegoż władcy z Possevinem i wygnania jezuitów ze Szwecji w 1580 roku, za których śladami młodzi Skandynawowie wyruszyli przez Morze Bałtyckie²³.

Potwierdzenie powyższych wiadomości stanowi liczba studentów szwedzkich, która immatrykulowała się w alumnacie braniewskim. W latach 80. XVI wieku wyniosła ona łącznie 52 młodzieńców, czyli więcej niż w jakiegokolwiek innej wyższej szkole poza samą Szwecją. Na edukacyjnej drodze popularne były wówczas takie ośrodki jak: Rostock, Greifswald i Wittenberga, gromadzące odpowiednio po 40, 37 i 19 uczniów. O rozmiarze edukacji zagranicznej świadczy również fakt, że jej efekty z niepokojem obserwowały uniwersytety w Kopenhadze i Uppsali²⁴.

Znaczną rolę w sprowadzeniu pierwszych studentów ze Szwecji do alumnatów papieskich w Braniewie i Ołomuńcu, odegrali Possevino oraz Laurentius Norvegus. Możemy wyróżnić poszczególne etapy ich wysyłania. Pierwsza grupa licząca 17 osób wyruszyła w 1579 roku, z czego 7 studentów skierowano do Braniewa, a 10 do Ołomuńca. Następna grupa, która przybyła w ciągu dalszych 7 miesięcy, liczyła 15 osób. Ponadto, Possevino z Norwegusem opuszczając Szwecję w 1580 roku, zabrał ze sobą jeszcze 16 uczniów. Podsumowując, powyższa dwójka wyprawiła w podróż przez Morze Bałtyckie 48 młodzieńców, wśród których część stanowili konwertyci, zrekrutowani wcześniej przez Norwegusa²⁵.

²² *Die Matrikel*, s. 19.

²³ S. Giese, *Swedish students in Europe in the decades leading up to the Swedish Stormaktstid*, w: *Po obu stronach Bałtyku. Wzajemne relacje między Skandynawią a Europą Środkową*, t. 2, red. J. Harasimowicz, P. Oszczanowski, M. Wisłocki, Wrocław 2006, ss. 606–607; S. Herbst, op. cit., s. 194.

²⁴ S. Giese, op. cit., s. 606; O. Garstein, op. cit., s. 175.

²⁵ J. P. Donnelly, op. cit., ss. 341–342.

W Braniewie uczyli się również młodzieńcy innych narodowości. Ustalenia dotyczące ich pochodzenia, obejmujące okres do 1624 roku, świadczą o barwnym i wielonarodowościowym charakterze tejże instytucji. Obliczono, że uczyło się tam „127 Szwedów i Finów, 81 Niemców, 71 studentów z Prus Książęcych, 44 alumnów z Inflant, 34 Szkotów, 34 Duńczyków, 20 Norwegów, 19 unitów greckich, 17 Węgrów, 13 z Siedmiogrodu, 7 Polaków, 7 z Kurlandii, 5 Litwinów, 5 Rosjan, 4 z Italii, 4 Tatarów, po jednym z Irlandii, Anglii, Holandii, Estonii, Czech, Moraw i Grecji”²⁶.

Niekiedy jednak zdarzały się sytuacje, które skłaniały alumnów do przerwania rozpoczętej nauki. Do pierwszej grupy takich przypadków możemy zaliczyć wpływ członków rodziny. Przykłady stanowią pochodzący ze Szwecji Olaus Nicolai Uplandensis, który 1 kwietnia 1586 roku został *remissus ad parentes, cum id obnixè peterent*²⁷; Gothardus Crausius oraz Iwerd Mansohn – *vocatus a matre*²⁸; Jacobus Sala – *vocatus a patre*²⁹; Engelbertus Kellert – *vocatus a parentibus per fratrem domum*³⁰; Nicolaus Heckerus – *vocatus a parente*³¹, a także Joannes Mekelborch, który pod wpływem rodziny, powrócił nawet do herezji³².

Rezygnacja z nauki w obawie przed prześladowaniami ze strony krewnych heretyków, znalazła swoje odbicie w matrikule. Taka właśnie ewentualność trapiła pomysłodawców alumnatów papieskich, czemu zaradzić miała wymiana uczniów i odpowiednie rozmieszczenie zakładów na mapie Europy. Z uwagi na to zagrożenie, instytucję opuścił Guilhelmus Fribener³³ oraz Albertus Fridericus a Dettelbach³⁴, który na pewien czas udał się nawet do Wiednia. Niekiedy też uczniowie decydowali się na powrót do domu z uwagi na śmierć członka rodziny, np. Szwed Daniel Nicolai Krellenberg³⁵, który opuścił seminarium po 4 latach nauki z uwagi na śmierć matki. Podobnie uczynił jego rodak, Scipio de Palma³⁶, który powrócił do Szwecji z powodu śmierci rodziców, zaś Joannes Bangius został po prostu *vocatus in patriam*³⁷.

Powodem zakończenia nauki był też niekiedy zły stan zdrowia, jak i samo usposobienie alumnów. Zatem z powodu choroby uczelnię opuścili: Antonius Tolman³⁸,

²⁶ Por. A. Kopiczko, op. cit., ss. 90–91. Ilość uczniów w latach 1579–1599 – zob. L. Piechnik, *Gimnazjum w Braniewie*, Nasza Przeszość, 1958, t. 7, s. 63.

²⁷ *Die Matrikel*, nr 112; O. Garstein, op. cit., s. 187.

²⁸ *Die Matrikel*, nr 231, 529.

²⁹ *Ibidem*, nr 242.

³⁰ *Ibidem*, nr 491.

³¹ *Ibidem*, nr 565.

³² *Ibidem*, nr 458.

³³ *Ibidem*, nr 89.

³⁴ *Ibidem*, nr 190.

³⁵ *Ibidem*, nr 48; O. Garstein, op. cit., s. 187.

³⁶ *Die Matrikel*, nr 35; O. Garstein, op. cit., s. 187.

³⁷ *Die Matrikel*, nr 340.

³⁸ *Ibidem*, nr 53.

Alexander Ingramus³⁹, Joannes Olpusz⁴⁰, Andreas Carolstadius⁴¹, Joannes Quiencelius⁴², Gregorius Linck⁴³, Ignatius Myrswinski⁴⁴, V. F. Innocentius Buklajewski⁴⁵, a także Andreas Laurentii⁴⁶, który został wysłany *ob morbum in patriam*. Czasem wskazywano na konkretne dolegliwości, zatem wskutek choroby oczu zakończyć naukę zmuszeni byli: Casparus Danker⁴⁷, Joannes Varadinus⁴⁸, Matthias Smolandus⁴⁹, Matthaëus Grochowski⁵⁰, Petrus Casimirus Hermich⁵¹, Joannes German (*ingenii et oculorum*)⁵², czy Joannes Augustinus Schlagicus⁵³, któremu choroba przeszkodziła we wstąpieniu do zakonu kartuzów. Następnie z powodu *debilitatem capitis*, czy *ingenii* naukę skończyli Adamus Gumosky⁵⁴ i Bartholomaeus Kalski⁵⁵. Ponadto z uwagi na zły stan zdrowia uczelnię opuścili: Jacobus Toronensis⁵⁶, Andreas Scheningius⁵⁷, Melchior Festius⁵⁸, Patritius Stichelius⁵⁹, który nawet został wysłany *ad thermas*, Guilhelmus Sommerus⁶⁰, a także Alexander Haius⁶¹, Matthias Rzepczynski⁶², Philippus Wołodkowicz⁶³, Gedeon Lukaszewicz⁶⁴, Soson Dodoszynski⁶⁵ oraz Antonius Jotko⁶⁶.

Zagadnieniem bezpośrednio łączącym się z chorobami, które dotykały alum-nów, była również ich śmiertelność, o czym wspominali prowadzący matrykulę. Jedną z pierwszych osób, o których odnotowano taką informację, był Michael Jussoila, który 18 listopada 1582 roku *pie mortuus in seminario*⁶⁷. Do kolejnych

³⁹ Ibidem, nr 437.

⁴⁰ Ibidem, nr 480.

⁴¹ Ibidem, nr 571.

⁴² Ibidem, nr 700.

⁴³ Ibidem, nr 705.

⁴⁴ Ibidem, nr 1258.

⁴⁵ Ibidem, nr 1394.

⁴⁶ Ibidem, nr 66.

⁴⁷ Ibidem, nr 167.

⁴⁸ Ibidem, nr 177.

⁴⁹ Ibidem, nr 258.

⁵⁰ Ibidem, nr 1103.

⁵¹ Ibidem, nr 801.

⁵² Ibidem, nr 1088.

⁵³ Ibidem, nr 630.

⁵⁴ Ibidem, nr 588.

⁵⁵ Ibidem, nr 1251.

⁵⁶ Ibidem, nr 362.

⁵⁷ Ibidem, nr 299.

⁵⁸ Ibidem, nr 307.

⁵⁹ Ibidem, nr 390.

⁶⁰ Ibidem, nr 456.

⁶¹ Ibidem, nr 678.

⁶² Ibidem, nr 1043.

⁶³ Ibidem, nr 1132.

⁶⁴ Ibidem, nr 1137.

⁶⁵ Ibidem, nr 1157.

⁶⁶ Ibidem, nr 1167.

⁶⁷ Ibidem, nr 15.

osób, które zakończyły swój żywot w Braniewie należeli: Abel Erici⁶⁸ – *pie obiit in seminario*; Fr. Theophilus Jaborowski⁶⁹ – *pie obiit in alumnatu*; Fr. Gerasinus Korszak⁷⁰ – *obiit in alumnatu*, tak jak i Petrus Niczius⁷¹, Georgius Behm⁷² oraz Michael Nadrowski⁷³. Niekiedy odnotowywano również powód śmierci danego alumna. Zatem skutek wrzodów zmarł Georgius Lesleus⁷⁴, a z uwagi na zarazę: Georgius Neander⁷⁵, Joannes Ertmanski⁷⁶, Christophorus Visichius⁷⁷, Joannes Ratke⁷⁸, Gregorius Bruchman⁷⁹, Alexander Minnesius⁸⁰, Laurentius Sigismundi⁸¹, Daniel Curtzius⁸², czy Joannes Meyer⁸³.

Jednym z powodów zakończenia nauki były także trudności finansowe. Taką informację odnotowano w odniesieniu do do poniższych alumnów, którzy przerwali swoją edukację *ob pecuniae inopiam, defectum*: Joannes Cuthenius⁸⁴, Andreas Visichius⁸⁵, Carolus von Czeill⁸⁶ oraz Thomas Essenius⁸⁷. Zarejestrowano również przypadki alumnów, którzy opuścili seminarium z uwagi na fakt, że byli w stanie się samodzielnie utrzymywać, byli to Casparus Fademrecht⁸⁸ oraz Jacobus Bavarus⁸⁹. Kwestia zachowania odpowiednich środków przez seminarium odbiła się również w przypadku studentów, którzy z tego powodu zostali *missus ad suos*: Urbanus Jost⁹⁰ i Nicolaus Mollerus⁹¹. Z kolei na własny koszt, po opuszczeniu seminarium, naukę kontynuowali: Joachimus Hertenberch⁹², Vilhelmus Duglasius⁹³, czy Joannes Bavarus⁹⁴.

⁶⁸ Ibidem, nr 55.

⁶⁹ Ibidem, nr 712.

⁷⁰ Ibidem, nr 446.

⁷¹ Ibidem, nr 674.

⁷² Ibidem, nr 680.

⁷³ Ibidem, nr 1148.

⁷⁴ Ibidem, nr 384.

⁷⁵ Ibidem, nr 1060.

⁷⁶ Ibidem, nr 1066.

⁷⁷ Ibidem, nr 250.

⁷⁸ Ibidem, nr 424.

⁷⁹ Ibidem, nr 481.

⁸⁰ Ibidem, nr 676.

⁸¹ Ibidem, nr 762.

⁸² Ibidem, nr 807.

⁸³ Ibidem, nr 1035.

⁸⁴ Ibidem, nr 245.

⁸⁵ Ibidem, nr 249.

⁸⁶ Ibidem, nr 289.

⁸⁷ Ibidem, nr 290.

⁸⁸ *Die Matrikel*, nr 281; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalatu pomezkańskiego. Studium prozograficzne*, t. 1, Elbląg 2009, s. 96.

⁸⁹ *Die Matrikel*, nr 279.

⁹⁰ Ibidem, nr 94.

⁹¹ Ibidem, nr 105.

⁹² Ibidem, nr 23.

⁹³ Został wysłany do Wilna, gdzie miał uczyć się na własny koszt, ponieważ nie przestrzegał dyscypliny. Zmarł jako chorąży w czasie oblężenia Smoleńska w latach 1609–1611. *Die Matrikel*, nr 276; J. Poplatek, *Wykaz alumnów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1582–1773*, Wilno 1936, s. 26.

⁹⁴ *Die Matrikel*, nr 278.

W alumnacie braniewskim kształcili się także uczniowie, którzy jak okazało się z biegiem czasu, nie przejawiali szczególnych zdolności do nauki. Tak było prawdopodobnie w przypadku Szweda Nicolausa Laurentii⁹⁵, który został odesłany, gdyż *non bene cum eo successit*. Podobnie było z uczniami, o których pisano, że nie byli gotowi i nie nadawali się do studiów, a wśród nich znaleźli się: Aquinus Nicolai⁹⁶, Laurentius Benedicti⁹⁷, Andreas Botii⁹⁸, Andreas Dalanus⁹⁹, Jacobus Bezel¹⁰⁰, Henricus Rostochius¹⁰¹, Canutus Jung¹⁰², Henricus Jonae¹⁰³, Franciscus Cosa¹⁰⁴, czy Christianus Zibe¹⁰⁵.

O innych jeszcze pisano, że nie posiadali *animus studendi*: Michael Transylvanus¹⁰⁶, Michael Siculus¹⁰⁷, Samuel Christophori¹⁰⁸, a także *animus ad statum ecclesiasticum* – Martinus Fischer¹⁰⁹, czy Ingellus Gelonius¹¹⁰. Był też student, którego uznano za *ad sacerdotium ineptus* – Żmudzin Georgius Milevic¹¹¹. Z kolei Andreas Sensomas¹¹² został odesłany do ojczyzny, gdyż nie chciał się uczyć, tak jak pochodzący z Siedmiogrodu Ladislaus Remethei¹¹³, który był wręcz *ineptissimus*. Zdarzył się również *iuvenis petulantissimus*, Szkot David Sobec¹¹⁴. Zdolności do nauki nie przejawiał także Joannes Ivan¹¹⁵, który został później kucharzem w alumnacie i następnie w seminarium, zaś Andreas Henrici¹¹⁶ był bezużyteczny.

Odnotowano również przypadki, kiedy to uczniowie zostali wydaleny, gdyż mieli trudności z przestrzeganiem obowiązujących zasad i dyscypliny. Wśród tych uczniów znaleźli się: Martinus Starnbergensis¹¹⁷, Joannes Joad¹¹⁸, Henricus Petri¹¹⁹,

⁹⁵ Ibidem, nr 84.

⁹⁶ Ibidem, nr 30.

⁹⁷ Ibidem, nr 79.

⁹⁸ Ibidem, nr 163.

⁹⁹ Ibidem, nr 208.

¹⁰⁰ Ibidem, nr 294.

¹⁰¹ Ibidem, nr 32.

¹⁰² Ibidem, nr 80.

¹⁰³ Ibidem, nr 142.

¹⁰⁴ Ibidem, nr 221.

¹⁰⁵ Ibidem, nr 635.

¹⁰⁶ Ibidem, nr 70.

¹⁰⁷ Ibidem, nr 222.

¹⁰⁸ Ibidem, nr 243.

¹⁰⁹ Ibidem, nr 753.

¹¹⁰ Ibidem, nr 24.

¹¹¹ Ibidem, nr 587.

¹¹² Ibidem, nr 227.

¹¹³ Ibidem, nr 170.

¹¹⁴ Ibidem, nr 103.

¹¹⁵ Ibidem, nr 129.

¹¹⁶ Ibidem, nr 39.

¹¹⁷ Ibidem, nr 52.

¹¹⁸ Ibidem, nr 61.

¹¹⁹ Ibidem, nr 202.

Joannes Gurasy¹²⁰, Nicolaus Norvaegus¹²¹, Laurentius Haraldi¹²², Ambrosius Bodagasomi¹²³, Laurentius Sixtus¹²⁴, Guilhelmus Tilmannus¹²⁵, Laurentius Olai¹²⁶, Vilhelmus Duglasius¹²⁷, Petrus Storck¹²⁸, Petrus Bartholomaei¹²⁹, Casparus Herlovius¹³⁰, Stanislaus Solokai¹³¹, Georgius Petraeus¹³², Nicolaus Hovius¹³³, Georgius Wrede¹³⁴, Adamus Michaelowiz¹³⁵, Fridericus Kowers¹³⁶, Joannes Einhorn¹³⁷, Joannes Lemke¹³⁸, Jacobus Vrede¹³⁹, a także Christophorus Lode¹⁴⁰. Znany jest również przypadek wydalenia z powodu herezji – Martinus Stavicius¹⁴¹. Natomiast Cornelius Konallus¹⁴² został wydalony bez wskazania konkretnej przyczyny, a z kolei Laurentius Andreae¹⁴³ opuścił alumnat *propter incorrigibilitatem*.

Podobnie uczynił Joannes Einhorn¹⁴⁴, który opuścił Braniewo, zmęczony miejscem i dyscypliną domową, czy Joannes Brodius¹⁴⁵, który odszedł do swych rodziców, nie informując przełożonych, a także Hermanus Jacobi¹⁴⁶ i Theodorus Jacobi¹⁴⁷. Z kolei Andreas Haunius¹⁴⁸ został odesłany *ad suos*, ponieważ nie chciał pozostać w seminarium, podobnie jak Alexander Ingramus¹⁴⁹, który opuścił alumnat z powodu choroby, ale i również uporu. Natomiast Basilius Rimowski¹⁵⁰, został odesłany za wiedzą przełożonego, gdyż był nic niewart.

¹²⁰ Ibidem, nr 75.

¹²¹ Ibidem, nr 216.

¹²² Ibidem, nr 217.

¹²³ Ibidem, nr 223.

¹²⁴ Ibidem, nr 228.

¹²⁵ Ibidem, nr 230.

¹²⁶ Ibidem, nr 256.

¹²⁷ Ibidem, nr 276.

¹²⁸ Ibidem, nr 283.

¹²⁹ Ibidem, nr 331.

¹³⁰ Ibidem, nr 335.

¹³¹ Ibidem, nr 345.

¹³² Pod wpływem alkoholu dopuścił się kradzieży, po czym został związany i nocą zaprowadzony do piwnicy, a następnie wydalony z alumnatu. Zob. *Die Matrikel*, nr 387; J. Poplatek, op. cit., s. 32.

¹³³ *Die Matrikel*, nr 351.

¹³⁴ Ibidem, nr 398. Został wydalony z powodu pijaństwa i niepodporządkowania się dyscyplinie.

¹³⁵ Ibidem, nr 401.

¹³⁶ Ibidem, nr 405. Został wydalony, gdyż nocą oddawał się pijaństwu i powróciwszy wzbraniał się przed okazaniem żalu za swe czyny.

¹³⁷ Ibidem, nr 433.

¹³⁸ Ibidem, nr 607. Został wydalony, gdyż był wichrzycielem domowej dyscypliny.

¹³⁹ Ibidem, nr 617. Uparcie wzbraniał się przed złożeniem przysięgi wstąpienia do stanu duchownego.

¹⁴⁰ Ibidem, nr 397. Został odesłany z seminarium, z powodu nienadających się do poprawy obyczajów. Nocą wyszedł przez pewną dziurę, po czym zostawszy nakryty, nie chciał odprawić pokuty.

¹⁴¹ Ibidem, nr 506.

¹⁴² Ibidem, nr 423.

¹⁴³ Ibidem, nr 669.

¹⁴⁴ Ibidem, nr 433.

¹⁴⁵ Ibidem, nr 391.

¹⁴⁶ Ibidem, nr 40.

¹⁴⁷ Ibidem, nr 186.

¹⁴⁸ Ibidem, nr 317.

¹⁴⁹ Ibidem, nr 437.

¹⁵⁰ Ibidem, nr 239.

Z pewnością w większości ówczesnych placówek edukacyjnych obserwowano podobne zachowania. Nie wszyscy przecież uczniowie przejawiali jednakowe zdolności do nauki, czy też umiejętność przestrzegania ścisłych regulaminów i zasad. Tego rodzaju zachowania w gronie młodzieży szwedzkiej S. Herbst tłumaczył szczodrymi stypendiami, przez co „[...] zwłaszcza wśród Szwedów trafiali się wykolejeńcy, nawet dezertery z wojska”¹⁵¹. Ponadto szwedzcy emigranci około 1604 roku skarżyli się w liście do generała zakonu Klaudiusza Akwawiwy m.in. na zbyt ni rygor i niewystarczające utrzymanie, a także na za krótki czas, przeznaczony na naukę i poznanie wiary katolickiej dla tych, którzy przybywali do Braniewa jeszcze nie nawróceni. O problemach świadczą również opinie dwóch prowincjałów jezuitów z lat 90. XVI wieku, Jana Pawła Campano i Ludwika Maselli, z których to pierwszy uważał, że Szwedzi byli niekarni i nie prowadzono odpowiedniej selekcji kandydatów. Problemy sprawiali także Węgrzy, sprowadzeni do Braniewa przez kardynała Andrzeja Batorego. Ci zaś, będąc zbyt pewni jego protekcji, lekceważyli naukę i kadre seminarium¹⁵².

Powyżej starano się scharakteryzować społeczność wychowanków alumnatu, a także określić na podstawie wpisów przyczyny, wpływające na jakość i czas trwania edukacji. W matrykule odnotowano także w wielu przypadkach późniejsze zawody i sprawowane urzędy, jakie pełnili absolwenci. Rzecz jasna nie wszystkie wpisy są jednakowo precyzyjne, gdyż niejednokrotnie braniewscy jezuita, o późniejszym życiu wielu uczniów, nie posiadali żadnych informacji, bądź zebrali jedynie znikome wiadomości.

Absolwenci Seminarium Papieskiego w Braniewie otrzymywali gruntowne wykształcenie humanistyczne, teologiczne i filozoficzne, uzupełniane jeszcze w trakcie nauki w innych ośrodkach, które przewyższały swoją rangą matecznik. Nie dziwi więc, że osiągnęli oni nierzadko bardzo istotne urzędy, wiążące się z prestiżem i awansem społecznym.

Jakkolwiek jednym z głównych celów edukacji było dążenie do przywrócenia na łono Kościoła katolickiego sprostestantyzowanych krajów, to z biegiem czasu szansa na jego pomyślną realizację konsekwentnie malała. Dlatego też wielu absolwentów, którzy nie mogli powrócić do swoich ojczyzn, wiązało swoje późniejsze życie z okolicznym obszarem, podejmując m.in. kariery duchowne. Szczególnie pomocne w ustaleniu ich dalszych losów są opracowania prozopograficzne, które zawierają liczne biogramy wychowanków alumnatu, związanych z terenem diecezji elbląskiej i warmińskiej, a także oficjalatu pomezkańskiego oraz Pomorza¹⁵³.

¹⁵¹ Por. S. Herbst, op. cit., ss. 197–198.

¹⁵² L. Piechnik, op. cit., s. 67; S. Załęski, op. cit., s. 15.

¹⁵³ Zob. A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821. Słownik*, cz. 2, Olsztyn 2000; T. Nowicki, *Absolwenci Alumnatu Papieskiego w Braniewie zaangażowani w duszpasterstwo para-*

Badania dotyczące edukacji duchowieństwa parafialnego diecezji warmińskiej dostarczają interesujących wniosków. Ustalono, że najwięcej księży kształciło się w Braniewie, w tym 397 duchownych w Seminarium Diecezjalnym i 370 w Seminarium Papieskim. W kolegium papieskim uczyli się klerycy w wieku od 12 do 36 lat, z czego najczęściej, bo w 66 przypadkach, naukę rozpoczynano w wieku od 20 do 21 lat. Nauka w Seminarium Papieskim trwała z reguły od 4 do 5 lat, a zatem dłużej niż w diecezjalnym. Niekiedy czas ten ulegał znacznemu wydłużeniu. W grupie blisko 290 księży wyłoniono 42 duchownych, kształcących się przez 6 lat i 18 duchownych, których nauka trwała aż 7 lat¹⁵⁴. Dane te stanowią odzwierciedlenie przeprofilowania Alumnatu Papieskiego w Braniewie i znaczenia czynników, które warunkowały możliwość prowadzenia akcji misyjnej. Seminarium Papieskie wykształciło niemalże tyle kleryków ile diecezjalne. Warto przy tym dodać, że stało ono na o wiele wyższym poziomie nauczania. Ustalono również, że klerycy kształcący się w Seminarium Papieskim otrzymywali święcenia z odmienną prowidzą, czyli tytułem do święceń, oznaczającą że będą oni mogli pracować w kraju misyjnym, mimo tego, że często ich losy wiązały się z diecezją warmińską. Zatem w sposób nie do końca zamierzony, tenże zakład odegrał znaczącą rolę w przygotowywaniu kandydatów do kapłaństwa dla samej diecezji warmińskiej¹⁵⁵.

Następne zagadnienie stanowi obecność absolwentów Seminarium Papieskiego w szeregach katolickiego duchowieństwa oficjalu pomezńskiego. Ustalono, że edukację i formację otrzymało w nim 150 kleryków, co czyniło zeń jeden z najpopularniejszych ośrodków przygotowujących do kapłaństwa. W tej kwestii Seminarium Papieskie ustępowało jedynie Seminarium Diecezjalnemu w Chełmnie. W grupie znanych księży diecezjalnych, związanych z Pomezanią w latach 1525–1821, 18% z nich kształciło się w Seminarium Papieskim, z czego w XVI wieku naukę rozpoczęło 9 kleryków, w XVII wieku – 49, a w XVIII wieku – aż 92. Wiemy ponadto, że dla 26 księży prowidzę do święceń udzielił właśnie Alumnat Papieski¹⁵⁶. Nie tylko więc sama diecezja warmińska czerpała korzyści z jego funkcjonowania.

Ostatnim ze wspomnianych wyżej obszarów z którym absolwenci związali swoje późniejsze losy, był archidiaconat pomorski, wchodzący w skład diecezji

fialne na Pomorzu, w: *Cor Dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 195–212; idem, *Słownik biograficzny rządców parafii archidiaconatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2003; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalu pomezńskiego w latach 1525–1821*, Słownik, t. 2, Elbląg 2009; idem, *Duchowieństwo katolickie z terenu obecnej diecezji elbląskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn 2000; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 2004.

¹⁵⁴ A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821. Studium prozopograficzne*, cz. 1, Olsztyn 2004, ss. 63–64, 72.

¹⁵⁵ A. Szorc, *Kolegium jezuickie*, s. 56; idem, *Wyższe Seminarium*, ss. 64–65; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie*, cz. 1, ss. 73–74, 77–80.

¹⁵⁶ W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalu pomezńskiego. Studium prozopograficzne*, t. 1, ss. 95–96, 115.

włocławskiej. W szeregach duchowieństwa parafialnego ustalono 96 kapłanów, którzy ukończyli naukę w Seminarium Papieskim w Braniewie. Około $\frac{1}{3}$ z nich studiowała w drugiej połowie XVII wieku. Podobnie jak w przypadku danych dotyczących diecezji warmińskiej, naukę rozpoczynano w 21 roku życia. Istotnym spostrzeżeniem odnoszącym się do tej grupy jest kwestia miejsca zatrudnienia absolwentów alumnatu. Zauważono, że byli oni zatrudniani w parafiach, w których odnotowywano duże wpływy protestanckie, bądź w takich, w których szczególnie wymagano znajomości języka niemieckiego. Świadomie więc wykorzystywano ich gruntowne wykształcenie teologiczne, dzięki któremu mieli z powodzeniem radzić sobie w dysputach z protestantami. Absolwenci alumnatu, którzy swoje losy zwiążali z parafiami pomorskimi, byli przeważnie z pochodzenia Warmiakami, nieco rzadziej byli to Pomorzanie¹⁵⁷.

W matrykule alumnatu znajdziemy również informacje o uczniach, którzy zasilili szeregi duchowieństwa zakonnego. Z racji tego, że nad całością szkolnictwa w Braniewie czuwali jezuita, już w ciągu pierwszych 6 lat funkcjonowania kolegium, przynajmniej 10 z nich, wstąpiło do Towarzystwa Jezusowego¹⁵⁸. W 1609 roku naukę rozpoczął pierwszy z bazylianów unickich, Atanazy Pakosta¹⁵⁹. Tenże zakon był stale reprezentowany przez grupę 4–6 mnichów aż do końca funkcjonowania Seminarium Papieskiego. Prawdopodobnie zaczęto ich przyjmować do Braniewa, gdyż brakowało miejsca w przeznaczonym dla nich alumnacie wileńskim. Przysługiwały im pewne specjalne uprawnienia, które były powodem skarg innych alumnów, a także osobne pomieszczenie w gmachu kolegium. Do chwili zamknięcia alumnatu braniewskiego w 1798 roku kształciło się tu ponad 150 bazylianów. Wielu z nich doszło też do wysokich kościelnych godności¹⁶⁰.

¹⁵⁷ T. Nowicki, *Absolwenci Alumnatu Papieskiego*, s. 196 i n.

¹⁵⁸ H. D. Wojtyśka, op. cit., s. 141.

¹⁵⁹ *Die Matrikel*, nr 410. Bazylianie stanowili wspólnotę zakonną obrządku bizantyjskiego. Józef Welamin Rutski oraz Jozafat Kuncewicz, wychowankowie kolegiów jezuitkich, podjęli się zreformowania zakonu w klasztorze Św. Trójcy w Wilnie. Bazylianie współpracowali z jezuitami, o czym świadczy m. in. zaangażowanie dwóch teologów jezuitkich w 1617 roku na kapitule generalnej bazylianów, którzy wzięli udział w układaniu konstytucji oraz reguł zakonnych. W pracach tych wzorowano się na strukturze Towarzystwa Jezusowego, wprowadzono także jezuitki program nauczania. Jezuita jako zwolennicy unii brzeskiej zawartej w 1596 roku, wspierali Kościół katolicki i duchowieństwo unickie, budując w swoich majątkach tak świątynie katolickie, jak i cerkwie unickie. Przez cały okres aż do kasaty Towarzystwa Jezusowego zabiegali o utrzymywanie dobrych stosunków z zakonem bazylianów. Zob. *Bazylianie*, w: EJ, s. 32; *Unia kościelna*, w: EJ, ss. 709–710; *Brzeska unia*, w: EJ, s. 71. Józef Welamin Rutski studiował w Rzymie, po czym osiadł w Wilnie, gdzie w 1607 roku wstąpił do klasztoru Św. Trójcy. Zakładał, że reforma życia monastycznego przyczyni się do odnowienia struktur Cerkwi unickiej. Dzięki współpracy z Jozafatem Kuncewiczem, wspólnota wspomnianego klasztoru silnie się rozrosła, a w następnych latach ufundowano także nowe klasztory. Rutski po objęciu unickiej metropolii kijowskiej, przystąpił do utworzenia Zakonu Bazylińskiego. Powstał on w 1617 roku, a składała się na niego 5 klasztorów, leżących na ziemiach białoruskich i ukraińskich Wielkiego Księstwa Litewskiego, liczących łącznie około 100 zakonników. Struktura monasterów pod wezwaniem św. Bazylego Wielkiego podlegała jednej, scentralizowanej władzy. Zakon był orędownikiem unii, do jego zadań należało m. in. zorganizowanie szkolnictwa unickiego. Zob. M. Bendza, *Reforma monastycyzmu wschodniego (bizantyjskiego) w Kościele unickim*, *Rocznik Teologiczny*, 2010, t. 52, z. 1–2, ss. 145–149.

¹⁶⁰ H. D. Wojtyśka, op. cit., ss. 142–143; *Vorwort*, w: *Die Matrikel*.

W matrikule alumnatu braniewskiego znajdujemy wiele wpisów, świadczących o związaniu się absolwentów z dworem królewskim Zygmunta III Wazy i jego syna Władysława IV. Pełnili oni funkcje kapelanów nadwornych, kaznodziei, sekretarzy, pisarzy i wchodzili w skład pracowników kancelarii królewskich. Wyjątkowo liczną reprezentację miała grupa alumnów pochodzenia szwedzkiego. Wspomniany napływ emigrantów szwedzkich przebiegał etapami i jego trwałość oraz intensywność warunkowała sytuacja polityczna. Szwedzi w otoczeniu Zygmunta III Wazy cieszyli się dużym wpływem na podejmowane przez króla decyzje, a ponadto stanowili znaczne obciążenie dla finansów królewskich. To zaś mogło irytować Polaków, szczególnie gdy król zanim „[...] powziął jakąkolwiek decyzję w sprawach nie tylko szwedzkich ale także polskich, pytał się wprawdzie o zdanie bawiających na dworze Szwedów”¹⁶¹.

W 1578 roku miały miejsce pierwsze masowe podróże młodych Szwedów, decydujących się na edukację w katolickich placówkach Rzeczypospolitej. Dwa najbardziej popularne kierunki stanowiły wówczas seminaria papieskie w Braniewie i Wilnie, programowo przygotowane dla Skandynawów. W następnych latach napływ szwedzkich emigrantów w celach edukacyjnych stopniowo zmniejszał się na rzecz emigracji politycznej. Istotnym wydarzeniem w kontekście emigracji szwedzkiej było objęcie przez Zygmunta III Wazy tronu Rzeczypospolitej w 1587 roku¹⁶².

Druga tura emigracji wiązała się z powstawaniem dworu szwedzkiego, który wraz z królem-elektem i Anną Jagiellonką przyплыł do Gdańska 9 października 1587 roku. Na podstawie rachunków sporządzonych w trakcie podróży z Gdańska do Krakowa określono liczebność tegoż dworu na 458 osób, łącznie z gwardią przyboczną. Dworzanie po przybyciu do Krakowa zostali zorganizowani w osobny dwór, zaś urząd marszałka objął Eryk Brahe. Dwór ten funkcjonował niezależnie, stąd jego członkowie nie byli uwzględniani w spisach dworu polskiego. W ogólnym zestawieniu dworzan i sług z 27 grudnia 1587 roku odnotowano co prawda 15 nazwisk pod nagłówkiem *Pueri, sive Client[es] Sveci*, jednak wśród nich nie znaleźli się absolwenci alumnatu braniewskiego. Wspomniany wyżej pierwszy etap emigracji, związany z dworem szwedzkim, przypadł na czas jego stopniowego tworzenia w Rzeczypospolitej w latach 1587–1588 i następnie konsolidacji w latach 1592–1594¹⁶³.

Kolejne zaś etapy wiążą się z ze zmianą sytuacji wewnętrznej w Szwecji, a także koronacją Zygmunta III Wazy na króla tegoż państwa i jego podróżą korona-

¹⁶¹ K. Lepszy, *Rzeczpospolita Polska w dobie Sejmu Inkwizycyjnego (1589–1592)*, Kraków 1939, s. 63.

¹⁶² S. Herbst, op. cit., s. 190; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III w latach 1587–1600*, Odrodzenie i Reformacja w Polsce, 1966, t. 11, s. 162.

¹⁶³ W. Dobrowolska, *Do dziejów dworu królewskiego w Polsce*, Kwartalnik Historyczny, 1934, t. 48, z. 1, ss. 327–328; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, ss. 163–164; idem, *Polish–Swedish relations in the late sixteenth century (Sigismund Vasa's Swedish Court)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 61 (1979), s. 37.

cyjną do Szwecji w 1594 roku. Zintensyfikowanie drugiej fali emigracji szwedzkiej było wynikiem kampanii wymierzonej przeciwko katolicyzmowi, zapoczątkowanej obradami sejmu w Söderköping w 1595 roku. Wówczas to większość uciekinierów znalazło schronienie w Finlandii, rządzonej przez Klasa Fleminga, który utrzymywał przyjazne stosunki z Zygmuntem III. Kolejnym wydarzeniem, które wzmogło emigrację Szwedów do Rzeczypospolitej, była klęska Zygmunta III pod Stångebro w 1598 roku, jaką monarcha poniósł w walkach z ks. Karolem Sudermańskim. Wówczas głównym skupiskiem emigracji, w znacznej mierze luterańskiej, był również luterański Gdańsk. Obliczono, że około 1611 roku wynosiła ona blisko 400 osób, wywodzących się ze stanu szlacheckiego i magnaterii. Jeżeli zaś chodzi o szwedzki dwór Zygmunta III w latach 1587–1600 to ustalono grupę 70 dworzan, wśród których odnajdujemy absolwentów seminariów papieskich, pełniących rozmaite funkcje. Wielu z nich, m.in. z powodu problemów finansowych króla, było zmuszonych do powrotu, a w ojczystych krajach uznawano ich za tajnych współpracowników jezuitów¹⁶⁴.

Jednym z urzędów pełniących przez absolwentów na dworze Zygmunta III był urząd kapelana królewskiego. Poniżej zostaną przedstawione sylwetki alumnow, którzy dostąpili tej godności. Warto zaznaczyć, że kilku z nich było „pupilami” Possevina, który kierował ich w otoczenie Zygmunta jeszcze przed jego koronacją w Rzeczypospolitej. To właśnie m.in. alumni seminariów papieskich towarzyszyli w tej roli elektowi w drodze po koronę. Należeli do nich Laurentius Magni, Joannes Jussoila, Petrus Cuprimontanus oraz Isaacus Feuctinus¹⁶⁵.

Z niewymienionych w matrykule braniewskiej alumnow ze spisów Possevina wiemy, że Laurentius Magni pełnił urząd kapelana Zygmunta Wazy. Był on siostrzeńcem ostatniego arcybiskupa Uppsali, Olafa Magni. W dniu 27 grudnia 1553 roku został przyjęty do *Collegium Germanicum*. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk Marcina Kromera w Braniewie w 1578 roku. W 1584 roku został członkiem Sodalicji Mariańskiej w Braniewie. Następnie Magni wyruszył wraz z Possevinem do Szwecji i zaczął pełnić funkcję kapelana Zygmunta. Jednakże nie przebywał w otoczeniu elekta zbyt długo, gdyż w 1586 roku był już spowiednikiem w klasztorze w Vadstena. Tam też zmarł w 1595 roku, niedługo przed jego kasatą¹⁶⁶.

Kapelanem, jak i kaznodzieją księcia Zygmunta Wazy, był także Fin Joannes Jussoila. Pochodził z Raumo, miasta leżącego na zachodnim wybrzeżu Finlandii. Edukację rozpoczął w *Collegium Germanicum*, do którego został przyjęty 2 paź-

¹⁶⁴ S. Herbst, op. cit., ss. 190–191; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, ss. 162, 166; D. Kuźmina, *Wazowie a Kościół w Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013, s. 39.

¹⁶⁵ J. Michalewicz, *Polish–Swedish relations*, s. 53.

¹⁶⁶ *Die Matrikel*, ss. 24–25; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 176; O. Garstein, *Rome*, ss. 199, 298.

dziennika 1578 roku w wieku 22 lat. W Rzymie uczył się do 16 maja 1580 roku, po czym udał się do Pragi, gdzie został wyświęcony. Ponadto od 17 października 1581 roku uczył się filozofii w Ołomuńcu. Wiemy także, że przed 1584 rokiem przebywał w Braniewie, skąd Possevino wysłał go do Szwecji, gdzie został kapelanem Zygmunta. W 1587 roku powrócił z nim do Rzeczypospolitej, a następnie otrzymał kanonię wileńską, a także probostwo w Parnawie. Został schwytany i stracony przez Karola Sudermańskiego. W ordynacji dworu króla Zygmunta III z 1589 roku pojawia się niejaki ks. *Jan Fin*, który na dworze był od dnia koronacji, być może tożsamy z Jussoilą¹⁶⁷.

Grono alumnów w otoczeniu króla zasilili także Szwed Petrus Cuprimontanus, występujący jako *sacellan*¹⁶⁸. Pochodził z Arozji. Naukę rozpoczął w Seminarium Papieskim w Ołomuńcu, gdzie wpisano go pod datą 12 października 1579 roku. Immatrykulował się w tamtejszej akademii 4 kwietnia 1581 roku. Dnia 6 stycznia 1583 roku uzyskał stopień bakałarza, a następnie 23 sierpnia tego roku, magistra. W matrikule braniewskiej zapisano go 25 kwietnia 1584 roku, z adnotacją *Theologus Vilenensis*. Zapewne tę informację uzupełniono później, gdyż wkrótce został przeniesiony do Wilna. Wiemy także, że w 1587 roku wyjechał do Szwecji na dwór Zygmunta, zostając jego kaznodzieją. Po wyborze Zygmunta na króla, powrócił z nim do Rzeczypospolitej i godnie wykonywał swoje obowiązki. Zmarł w Wilnie w wyniku choroby zakaźnej. Był autorem jednego z pierwszych dzieł z zakresu gramatyki szwedzkiej, w której to pracy wspierał go Laurentius Norvegus, pracujący w kolegium i seminarium ołomunieckim w latach 1582–1585. Dzieło zostało wysłane do Rzymu, gdzie najprawdopodobniej zaginęło, bądź nawet nigdy tam nie dotarło¹⁶⁹.

Kolejnym alumnem związanym z Zygmuntem III był Isaacus Feuchtin, syn Piotra, zaufanego sekretarza króla Jana III. Żył w latach 1560–1607. Był królewskim stypendystą w kolegium sztokholmskim i jednym z pierwszych konwertytów Norwegusa. Mając 21 lat, rozpoczął 7 września 1580 roku naukę w klasie syntaksy w seminarium ołomunieckim. W Wilnie zaczął studiować 24 grudnia 1583 roku, jako alumn papieski wraz z 10 innymi uczniami. Wiemy również, że uczył się tam jeszcze w 1586 roku. W 1585 roku przyjął święcenia kapłańskie. Został wysłany

¹⁶⁷ *Die Matrikel*, s. 25; J. Michalewicz, op. cit., s. 175; Idem, *Polish–Swedish relations*, s. 54; O. Garstein, op. cit., ss. 300, 344, 371; *Ordynacja dworu Zygmunta III z 1589 roku*, oprac. K. Chłapowski, Warszawa 2004, s. 72.

¹⁶⁸ Kaplicznik, kapelan nadworny.

¹⁶⁹ W Braniewie zanotowany jako Cuprimontanus, zaś u J. Poplatka jako Caprimontanus. Zgodnie z matrikulą braniewską, miał uczyć się do 1589 roku. Jeśli zaś chodzi o seminarium ołomunieckie, to zgodnie z katalogiem obejmującym lata 1579–1624, naukę miał rozpocząć w wieku 26 lat. Natomiast J. Poplatek pisze, że rozpoczął ją tam w wieku 32 lat, a zmarł w 1589 roku. Jednak zgodnie z ustaleniami O. Garsteina, miał on uczyć się jeszcze w 1590 roku w Wilnie. Możliwe, że wkrótce zmarł. Zob. *Die Matrikel*, nr 123; J. Poplatek, op. cit., s. 12; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 174; O. Garstein, *Rome*, ss. 206, 225, 227, 229, 337, 344, 383; *Ordynacja dworu Zygmunta III*, s. 72.

przez Possevina do Braniewa, aby zamieszkać w seminarium i odprawić miesięczne rekolekcje, a także pełnić posługę kapłańską nad ubogimi i w szpitalach, w oczekiwaniu wysłania do Szwecji. Skierowany do Szwecji przez Possevina, dołączył do grona kapelanów Zygmunta, po czym podobnie jak Cuprimentanus, powrócił z nim do Rzeczypospolitej. W listopadzie 1588 roku kontynuował naukę w akademii ołmunieckiej. Dnia 13 sierpnia 1590 roku został kanonikiem wileńskim, a 9 września 1592 roku otrzymał Widze – wchodzące w skład dóbr stołowych biskupstwa wileńskiego. Jednakże w następnym roku kapituła odebrała mu część dochodów z uwagi na pijaństwo oraz otaczanie się podejrzanym towarzystwem¹⁷⁰.

Z królem Zygmuntem III związał się także Josephus Jussoila, brat wspomnianego wyżej Jana. Był członkiem Sodalicji Mariańskiej, gdzie wpisano go z krótką adnotacją: *Sacellanus S. R. Maiestatis Sigismundi tertii*. Do matrykuły alumnatu braniewskiego został wpisany 1 maja 1586 roku. W 1588 roku został alumnem królewskim. Studia teologiczne w Rzymie rozpoczął około 1595 roku. Dwa lata później uczył się w Wilnie. Pełnił różne misje polityczne. Miał zostać uprowadzony do Szwecji¹⁷¹.

Sacellanem królewskim był również Norweg Andreas Olai, pochodzący z plebejskiej rodziny. Urodził się w 1566 roku. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 21 lipca 1584 roku. W 1587 roku udał się do seminarium wileńskiego, gdzie uczył się filozofii i teologii. Był autorem epigramatu *In Causas Electionis Sigismundi III*, napisanego z okazji wizyty tegoż króla w Wilnie w 1589 roku. Studia ukończył w 1592 roku i przyjął niższe święcenia. W 1593 roku dołączył do dworu Zygmunta III i towarzyszył mu w roku następnym w podróży koronacyjnej do Uppsali. Administrował dwoma świątyniami w Luleaa w Szwecji. Od 1600 do około 1610 roku był proboszczem w Zwierznie¹⁷².

Jednym z bardziej znanych alumnów związanych z Zygmuntem III był Joannes Vasthovius, pełniący funkcję kapelana, sekretarza oraz bibliotekarza monarchy. Żył w latach 1576–1642. Urodził się w Söderköping w Szwecji, w rodzinie szlacheckiej. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 24 czerwca 1595 roku, a 6 stycznia 1597 roku został członkiem Sodalicji Mariańskiej. Korzystał ze stypendium Katarzyny Jagiellonki. W 1599 roku został wysłany do Rzymu w celu kontynuowania nauki w *Collegium Germanicum*, gdzie przyjęto go 25 listopada 1600 roku. Studia te finansował Zygmunt III. W Rzymie uczył się do 13 września 1605 roku, przyjmując w międzyczasie święcenia kapłańskie. W 1607 roku wrócił do Krakowa, zostając wówczas kapelanem królewskim. Wraz z dworem królewskim przeniósł się na sta-

¹⁷⁰ *Die Matrikel*, s. 26; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 174; J. Poplatek, op. cit., s. 7; O. Garstein, op. cit., ss. 246–247, 337, 345, 355, 359.

¹⁷¹ *Die Matrikel*, nr 147; J. Michalewicz, op. cit., s. 175; O. Garstein, op. cit., ss. 197, 356, 369, 383.

¹⁷² *Die Matrikel*, nr 132; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalatu pomezańskiego w latach 1525–1821*. Słownik, t. 2, Elbląg 2009, s. 179; J. Michalewicz, op. cit., s. 176; J. Poplatek, op. cit., ss. 13–14; O. Garstein, op. cit., ss. 260–261.

łe do Warszawy, tam też zajął się uporządkowaniem księgozbioru Zygmunta III. Ponadto król powierzył mu za zadanie opracowywanie dziejów kościelnych Szwecji. Dzięki protekcji monarszej w 1619 roku został protonotariuszem apostolskim. Następnie w latach 1627–1628 studiował w Krakowie, zostając doktorem teologii. Był także kanonikiem warmińskim i wrocławskim, a w latach 1632–1634 zarządzał komornictwem olsztyńskim. Działał dobroczynnie na rzecz kapituły fromborskiej. Był także autorem 85 żywotów świętych patronów Szwecji, które 27 marca 1622 roku dedykował w przedmowie królowi Zygmuntowi III¹⁷³.

Wielką ozdobą seminarium braniewskiego był Matthias Montanus, późniejszy kapelan na dworze Zygmunta III. Urodził się w Dalarna w Szwecji. Naukę w Seminarium Papieskim w Braniewie rozpoczął 25 kwietnia 1586 roku, uciekając przed prześladowaniami katolików. W latach 1586–1587 był beneficjentem stypendium Katarzyny Jagiellonki. Do Wilna przybył w 1587 roku i w tym samym roku je opuścił. Studiował teologię w Rzymie, gdzie powierzono mu funkcję wychowawcy siostrzeńca papieża Sykstusa V. Tenże papież mianował go kanonikiem kościoła św. Michała w Pescarze. Wróciwszy do Rzeczypospolitej, został kapelanem króla Zygmunta, a następnie kanonikiem warmińskim. Pełnił funkcję zarządcy komornictwa fromborskiego i kanclerza kapituły, w imieniu której podejmował misje poselskie do dworu królewskiego i nuncjusza papieskiego w Warszawie. Jednakże to jego działalność na polu fundacyjnym i dobroczynnym zaskarbiła mu pamięć potomnych. W latach 1642–1646 odbudował zniszczone przez Szwedów gimnazjum jezuickie w Braniewie oraz bursę dla ubogich. Wybudował także na gmachu gimnazjum wieżę z zegarem, a wcześniej działał na rzecz restauracji katedry fromborskiej, odnawiając przy tym ołtarz św. Bartłomieja. Znane są również jego liczne fundacje na rzecz gimnazjum braniewskiego. Montanus przeznaczył 5000 florenów na wprowadzenie nauki języka greckiego. Następnie zapisał 10 000 zł w celu kształcenia konwertytów pochodzenia szwedzkiego, a w przypadku ich braku, także dla konwertytów z innych krajów. Miały one wystarczyć na utrzymanie 5 chłopców w bursie dla ubogich. Kolejną fundację dla kolegium stanowiło 5 000 zł na wprowadzenie nauki języka szwedzkiego. W materiale źródłowym występuje z tytułami kapelana dworskiego i sekretarza królewskiego. Zmarł 27 lutego 1650 roku w wieku 83 lat i został pochowany we Fromborku¹⁷⁴.

Następnym alumnem, który pełnił funkcję zarówno kapelana, jak i sekretarza królewskiego Zygmunta III, był Szwed Andreas Tallerus. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 7 września 1581 roku. Naukę kontynuował w Ołomuńcu, dokąd udał

¹⁷³ *Die Matrikel*, nr 267; K. Tyszkowski, *Poszukiwania archiwalne w Rzymie dla Zygmunta III*, Przegląd Historyczny, 1932–1933, t. 30, z. 1, ss. 197–198; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie*, cz. 2, s. 339; Cz. Lechicki, *Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze*, Warszawa 1932, ss. 35, 228–229.

¹⁷⁴ *Die Matrikel*, nr 146; A. Kopiczko, op. cit., s. 225; J. Michalewicz, op. cit., s. 176; J. Poplatek, op. cit., s. 13; A. Szorc, *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze*, Olsztyn 1999, ss. 122–123.

się wraz z Possevinem 1 sierpnia 1583 roku. W wieku 22 lat otrzymał święcenia diakonatu. W 1585 roku przeniósł się do Wilna, gdzie uczył retoryki, filozofii i teologii moralnej. W seminarium ołomunieckim zanotowano go pod datą 26 września 1586 roku, zaś 1 lipca następnego roku wyruszył do Possevina do Rzymu. W latach 1587–1592 uczył się w *Collegium Germanicum*, sprawując przy tym funkcję przełożonego szwedzkiego domu pielgrzymy św. Brygidy. W 1591 roku otrzymał święcenia kapłańskie. W 1593 roku z polecenia papieża Klemensa VIII, już jako doktor teologii, wyjechał na dwór Zygmunta III. Towarzyszył królowi w podróży koronacyjnej do Uppsali. W 1594 roku objął funkcję kapelana dworskiego w zamku Drottningholm pod Sztokholmem. Był proboszczem w: Krzyżanowie (1601), Kończewicach (1601–1625), Niedźwiedzicy (1625–1626), Jezierniku (1626–1638), a także w Lisewie, Bystrzu i prawdopodobnie Żuławkach. Pełnił funkcję wizytatora kościołów w Górnych Prusach, Wielkich i Małych Żuławach, Grudziądzu, Wąbrzeźnie, a także dziekana (1603), archiprezbitera nowostawskiego (1625–1637) oraz spowiednika panien siostrzycy w Gdańsku (1608–1611). Zmarł w 1633 roku w Żuławkach. Wzmiankowany w materiale źródłowym z tytułem doktora, kapelana i sekretarza królewskiego¹⁷⁵.

Z dworem królewskim związany był także Fin Valentinus Thomae. Pełnił obowiązki *sacellana* Zygmunta III. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 20 czerwca 1580 roku. W matrykule odnotowano, że został wysłany do Wilna 10 marca 1587 roku. Jednakże naukę w seminarium wileńskim rozpoczął już 20 sierpnia 1586 roku. Uczył się tam przynajmniej dwa lata. Kolejnym miejscem na jego drodze edukacyjnej był najprawdopodobniej Ołomuniec, dalej zaś Rzym, gdzie towarzyszył mu inny wychowanek alumnatu braniewskiego, wspomniany Andreas Tallerus. Thomae opuścił Rzym wraz z przyjacielem w kwietniu 1583 roku, otrzymując wcześniej list papieski, polecający go Zygmunтови. W Braniewie napisał wiersz żałobny w języku fińskim, poświęcony Katarzynie Jagiellonce, który sam odczytał na jej pogrzebie. Ponadto witał króla w języku fińskim z okazji jego wizyty w Wilnie. Był też autorem trzech wierszy wydanych w Wilnie, z których jeden nosił tytuł *Finlandia ad Serenissimum Regem*. Prawdopodobnie dzięki swojej twórczości dołączył do dworu królewskiego¹⁷⁶.

W alumnacie braniewskim kształcił się także wybitny intelektualista, pierwszy szwedzki dramaturg, historyk i poeta Joannes Messenius, którego droga także skrzyżowała się z Zygmuntem III. Urodził się w chłopskiej rodzinie młynarza w 1579

¹⁷⁵ Występował także jako Andreas Stallerus. Możliwe, że jest tożsamy z Andreasem Staele. Wówczas naukę w braniewskim alumnacie rozpocząłby już 3 listopada 1579 roku. Zob. *Die Matrikel*, nr 20, 60; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalatu*, t. 2, s. 235; J. Michalewicz, op. cit., s. 178; J. Poplatek, op. cit., s. 11; O. Garstein, op. cit., s. 345.

¹⁷⁶ *Die Matrikel*, nr 50; J. J. Mikkola, op. cit., s. 138–139; J. Poplatek, op. cit., s. 13; O. Garstein, op. cit., ss. 257, 259, 294, 382; J. Michalewicz, op. cit., s. 178; *Finlandia*, w: EJ, s. 163.

roku w Östergötland. Edukację rozpoczął w katolickiej szkole w Vadstening. Następnie został skierowany jako stypendysta na naukę w Seminarium Papieskim w Braniewie, którą rozpoczął 8 listopada 1596 roku. Odnosił sukcesy w nauce i wstąpił do Kongregacji Mariańskiej Zwiastowania NMP. W 1601 roku był jednym z autorów zbioru poezji, który podczas wizytacji uczelni został wręczony biskupowi warmińskiemu, podkanclerzemu Piotrowi Tylickiemu. W Braniewie uczył się do 1603 roku. Następnie wyjechał do Krakowa, gdzie jako lektor trafił w otoczenie Tylickiego. Po krótkim pobycie w Rzymie w 1604 roku, kształcił się na uniwersytecie w Ingolstadtzie, gdzie w 1606 roku został doktorem filozofii. Powracając zatrzymał się w Pradze, gdzie został poetą cesarza Rudolfa II, który nadał mu tytuł *poeta laureatus*. Messenius, dzięki ożenkowi z pochodzącą z możnej rodziny Łucją Grothusen w 1607 roku, której ojciec Arnold był ochmistrem Zygmunta III Wazy, dostąpił społecznego awansu. Licząc na mecenat tegoż króla, napisał dla niego dzieło *Genealogia Sigismundi Tertii* (Gdańsk 1608). Król jednak zwlekał z udzieleniem poparcia, przez co Messenius wrócił do Sztokholmu, gdzie starał się o protekcję Karola IX, publikując utwory, w których zrywał z wiarą katolicką. Dzięki temu został profesorem prawa na uniwersytecie w Upsali. Dostrzegając problemy uczelni, próbował przeprowadzić jej reformę, wzorując się na doświadczeniach, zebranych podczas edukacji w jezuickich kolegiach. Ponadto Messenius pracował w królewskim archiwum w Sztokholmie, a w 1614 roku zasiadał w najwyższym sądzie szwedzkim jako asesor. Mimo licznych zajęć, intensywnie pracował naukowo, w dużej mierze poświęcając się dziejom Szwecji, był m.in. autorem pierwszego szwedzkiego herbarza. W 1616 roku miały miejsce liczne aresztowania osób, których podejrzewano o współpracę z emigracją, w tym handlującego rybami w Gdańsku niejakiego Jönsa, który obciążył Messeniusa podobnymi zarzutami. W taki sposób wyszło na jaw, że Messenius utrzymywał kontakty z osobami w Rzeczypospolitej, m.in. z innym alumnem braniewskim, Joannesem Vastoviussem. Warto dodać, że owe kontakty miały istotne znaczenie, gdyż „[...] jego pupil, niejaki Hammerus Henryk, nie tylko przeszedł na katolicyzm, ale przewoził listy emigrantów szwedzkich do Szwecji, a sam pozostawał w służbie króla Zygmunta III¹⁷⁷. Szybko więc połączono osobę Messeniusa z dążeniami kontrreformacyjnymi i za zdradę stanu skazano na dożywotnie więzienie. Karę odbywał w twierdzy Kajaneborg w Finlandii, a od 1635 roku w twierdzy Uleaborg. Na wygnaniu towarzyszyła mu żona wraz z synem Arnoldem, urodzonym w 1603 roku, także późniejszym studentem Seminarium Papieskiego w Braniewie¹⁷⁸. Joannes Messenius zmarł w 1636 roku. Zasłynął jako autor piętnastotomowej historii Szwecji *Scondia illustrata*, które to zostało w 1639 roku przeschmuglowane przez jego żonę do Rzeczypospolitej. Messenius na

¹⁷⁷ Por. W. Czapliński, *Cień Polski nad Sundem. (Kartki z dziejów dyplomacji w latach 1621–1626)*, Kwartalnik Historyczny, 1979, t. 86, z. 2, s. 335.

¹⁷⁸ *Die Matrikel*, nr 525. Tu zapisano, że w 1623 roku miał 16 lat.

kartach tego dzieła wyrażał żal i odwoływał swoje wcześniejsze utwory, w których atakował jezuitów i wiarę katolicką. Wdowa po nim, oprócz wspomnianego dzieła, przekazała pozostałe prace naukowe napisane na wygnaniu do biblioteki króla Władysława IV. Prace historyczne po ojcu zbierał później w Rzeczypospolitej wspomniany syn Arnold¹⁷⁹.

Część z alumnów, zapewne z uwagi na humanistyczne wykształcenie, znajomość języka łacińskiego i języków nowożytnych, była zatrudniana na stanowiskach sekretarzy i pisarzy w kancelariach, czy też pisarzy na dworze Zygmunta III Wazy. Warto zauważyć, że wówczas oprócz dwóch kancelarii koronnych i dwóch litewskich, istniała także specjalna, odrębna kancelaria szwedzka, która nie ocalała¹⁸⁰. To właśnie ta ostatnia kancelaria w Krakowie była prawdziwym centrum szwedzkiego dworu Zygmunta, a zorganizował ją Gustav Axelsson Banér¹⁸¹ oraz Joannes Bulltius¹⁸². Mimo tego, że była tworem tymczasowym, to jednak spełniała istotne zadanie – „[...] stała się warsztatem pracy historycznej”¹⁸³. Jej pracownikom powierzono opracowanie dziejów Szwecji, w szczególności zaś dziejów kościelnych, stąd też przeprowadzono kwerendę w archiwach watykańskich. Zebranie tych materiałów miało uzasadnić i podeprzeć działania Zygmunta zmierzające do odzyskania ojczyzny i przywrócenia religii katolickiej w Szwecji. Na szwedzkim dworze pierwszego Wazy na tronie Rzeczypospolitej w latach 1587–1600 było zatrudnionych 11 sekretarzy i pracowników kancelarii. Jednakże z uwagi na niechętnie nastawienie szlachty polskiej do Szwedów, Zygmunt III był zmuszony do stopniowego ograniczania liczebności swojego dworu. Zatem około 1600 roku, pozostała przy nim jedynie niewielka grupa Szwedów, z których wyłącznie Johannes Larson, niebędący absolwentem alumnatu braniewskiego, pracował jako pisarz, lecz nie kancelarii szwedzkiej, a koronnej¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Braniewscy jezuita odnotowali część z tych informacji: *Caroli historicus et Gustavi filii paedagogus, tandem suspectus de fide catholica ut erat ad carceres perpetuos damnatus*. Zob. *Die Matrikel*, nr 282; K. Ślaski, *Z dziejów stosunków kulturalnych polsko-szwedzkich w XVII w.: Jan i Arnold Messeniusowie*, Gdańskie Zeszyty Humanistyczne. Seria Pomoroznawcza, 1968, t. 11, nr 17, s. 7 i nn.; J. J. Mikkola, op. cit., s. 140; S. Załęski, op. cit., ss. 15–16; O. Garstein, op. cit., ss. XLIII–XLV, 197, 207–208; Cz. Lechicki, op. cit., s. 226; S. Herbst, op. cit., ss. 198–199, 201.

¹⁸⁰ W. Czaplński, op. cit., s. 340.

¹⁸¹ Żył w latach 1547–1600. Od 1569 roku pełnił urząd marszałka króla szwedzkiego, był również starostą sztokholmskim, Rewla oraz w Vallentuna. W 1587 roku towarzyszył Zygmunтови III w podróży koronacyjnej. W roku następnym powrócił do Szwecji. W 1598 roku uciekł do Rzeczypospolitej przed represjami ze strony księcia Karola, przez niego też, po klęsce Zygmunta III w Szwecji, został uwięziony i później ścięty. Zob. J. Michalewicz, op. cit., s. 169.

¹⁸² Pełnił funkcję sekretarza Zygmunta III. Kształcił się w kolegiach jezuickich w Riddarholmen, Dillingen oraz *Collegium Germanicum* w Rzymie. Jego zadania polegały na prowadzeniu korespondencji z prominentnymi osobistościami z królestwa szwedzkiego i utrzymywaniu stałego kontaktu Zygmunta III ze Szwecją. W 1598 roku z polecenia królewskiego wyruszył tam z misją odnalezienia relikwii św. Brygidy ze zniszczonego klasztoru w Vadstenie. Jego dalsze losy w Rzeczypospolitej są nieznane. Zob. J. Michalewicz, op. cit., ss. 173–174.

¹⁸³ Por. S. Herbst, op. cit., s. 200.

¹⁸⁴ W. Krawczuk, *Pisarze kancelarii koronnych Zygmunta III Wazy*, *Studia Historyczne*, 1993, t. 36, z. 2, s.

Podkreśla się, że sekretarze szwedzkiej kancelarii przebywali stale przy królu podczas rokowań z Habsburgami. W. Krawczuk stwierdza, że jej egzystencja „[...] nie zamarła po roku 1598, po przegranej Zygmunta Wazy w Szwecji. Cały nieomal personel kancelarii przeniósł się wtedy lojalnie do Rzeczypospolitej, kancelaria działała nadal, wspierając sprawę króla wygnańca – i to jak się wydaje działała bardzo aktywnie”¹⁸⁵. Szwedzka kancelaria funkcjonowała także po 1600 roku. Wówczas dochodziło do naruszania kompetencji kancelarii koronnej, gdyż pieczęcią szwedzką podbijano dokumenty, kierowane m.in. do Gdańska¹⁸⁶.

Warto przy tym przedstawić ogólną charakterystykę urzędów kancelaryjnych i związanego z nimi zakresu obowiązków, pełnionych w kancelariach królewskich II połowy XVI wieku. Kancelaria królewska miała swój wymiar społeczny, stwarzając zdolnym ludziom, wywodzącym się ze wszystkich sfer, możliwości postawienia pierwszego kroku w kierunku kariery prawnej, administracyjnej, ale i również literackiej, czy naukowej¹⁸⁷.

Stanowisko sekretarza wiązało się z licznymi i w dużej mierze niesprecyzowanymi obowiązkami. Osoba pełniąca tę funkcję była rzeczywistym urzędnikiem kancelarii. Od czasów Stefana Batorego istniał odrębny etat sekretarza królewskiego, wzrastało też jego znaczenie. Obowiązki sekretarza nie pokrywały się jednak w pełni z pracą kancelarii. Ustalono, że tylko część sekretarzy znajdowała tam zatrudnienie, resztę stanowili sekretarze tytularni, bądź tzw. „jeżdżący”, pełniący rozmaite misje. Sekretarze stali wyżej w hierarchii od pisarzy i wymagano od nich znajomości języków, pewnego przygotowania dyplomatycznego i umiejętności formułowania pism. Byli oni mianowani dożywotnio przez króla, dzielili się na płatnych i etatowych, następnie zaś na duchownych i honorowych, nagradzanych okazjonalnie. W zakresie ich obowiązków mieściło się również reprezentowanie króla na sejmikach, prowadzenie przede wszystkim spraw finansowych, korespondencji dyplomatycznej, czy też pełnienie poselstw. W czasach Stefana Batorego przewidziano 6 takich etatów, zaś za panowania Zygmunta III, 16 etatów. Jednakże liczba wynagradzanych sekretarzy przewyższała liczbę etatów, gdyż mianowano nimi dworzan, nadając im jurgiety i strawne¹⁸⁸.

151; M. Bogucka, *Some aspects of the Polish–Swedish relations in the 2nd half of the 16th – 1st half of the 17th centuries, w: Po obu stronach Bałtyku. Wzajemne relacje między Skandynawią a Europą Środkową*, t. 2, red. J. Harasimowicz, P. Oszczanowski, M. Wisłocki, Wrocław 2006, s. 422; K. Tyszkowski, op. cit., s. 195–196; J. Michalewicz, *Polish–Swedish relations*, s. 44; idem, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, ss. 164–167.

¹⁸⁵ Por. W. Krawczuk, *Szwedzka kancelaria królewska (wiek XVI – początek XVIII)*, w: red. W. Chorążyczewski, J. Tandecki, *Belliculum Diplomaticum II Thorunense*, Toruń 2007, s. 59.

¹⁸⁶ Idem, *Kancelaria pokojowa za Wazów*, w: *Polska kancelaria królewska między władzą a społeczeństwem*, cz. 3, W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa 2008, ss. 48–49.

¹⁸⁷ Cz. Lechicki, op. cit., s. 237; J. Michalewicz, *Polish–Swedish relations*, s. 44.

¹⁸⁸ W. Krawczuk, *Metrykanci koronni. Rozwój registry centralnej od XVI do XVIII wieku*, Kraków 2002, s. 12; A. Tomczak, *Kilka uwag o kancelarii królewskiej w drugiej połowie XVI w.*, Archeion, 1962, t. 37, ss. 238–239; L. Kieniewicz, *Sekretariat Stefana Batorego. Zbiorowość i kariery sekretarzy królewskich*, w: *Spółczesność staro-*

Mniej prestiżowy w kancelarii był urząd pisarza. W trakcie panowania Zygmunta III przez obie kancelarie przewinęło się ich około 180. Rekrutowali się oni głównie z grona szlachty uboższej. Do pracy w kancelarii przyjmowali ich pieczętarze, najprawdopodobniej przy pewnym udziale sekretarzy. Do zadań pisarzy należało wypisywanie dokumentów w oparciu o sporządzone przez sekretarzy minuty, a w sprawach mniejszej wagi, wykonywali swą pracę samodzielnie. Mimo tego, że powaga, jak i zakres obowiązków tego urzędu był mniejszy niż sekretarzy, gdyż pisarze pracowali w oparciu o gotowe formularze, to jednak wymagano od nich dobrej znajomości prawa. Z reguły pisarze pracowali do momentu odejścia pieczętacza, który ich przyjął, bądź przechodzili do jego następcy. W oparciu o dane dotyczące wykształcenia, co prawda jedynie 40 z nich, ustalono, że 13 pisarzy uczyło się w kolegiach jezuickich, w tym jeden w Seminarium Papieskim w Braniewie – Inflantczyk Christophorus Lode, który pracował w obu kancelariach koronnych, zasługując na uznanie Zygmunta III¹⁸⁹.

Poniżej zostaną wymienieni alumni związani z kancelarią Zygmunta III. Wiemy, że do kancelarii szwedzkiej dołączyli po 1594 roku m.in. Georgius Palmerius¹⁹⁰, Petrus Biperus¹⁹¹ i Matthias Montanus¹⁹², będący wychowankami braniewskiego alumnatu, lecz nie byli oni jedyni¹⁹³.

Sekretarzem *in aula regis* był Szwed Georgius Palmerius. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 28 marca 1581 roku. W 1583 roku udał się do seminarium ołomunieckiego, rozpoczynając naukę w październiku, bądź listopadzie. W Ołomuńcu 21 lipca 1583 roku uzyskał stopień bakałarza, a 25 sierpnia 1585 roku, magistra. Następnie miał powrócić do ojczyzny¹⁹⁴.

In cancellaria Poloniae miał znaleźć się także Szwed Petrus Piperius, błędnie wpisany w matrykule jako Biperus, który do alumnatu braniewskiego wstąpił 20 czerwca 1580 roku, w wieku 12 lat. Edukację rozpoczął w klasie gramatyki. Należy do niezidentyfikowanych przez Jerzego Michalewicza szwedzkich dworzan Zygmunta III¹⁹⁵.

Sekretarzem królewskim Zygmunta III, jak i jego następcy Władysława IV, był Nicolaus Palmerius, również absolwent pochodzenia szwedzkiego. Do alumnatu braniew-

polskie. *Studia i szkice*, t. 4, red. A. Izydorczyk, A. Wyczański, Warszawa 1986, ss. 34–35; D. Żądłowski, *Sekretarze królewscy Władysława IV Wazy w kancelarii królewskiej*, w: *Polska kancelaria królewska między władzą a społeczeństwem*, cz. 3, red. W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa 2008, ss. 56–57.

¹⁸⁹ *Die Matrikel*, nr 397; W. Krawczuk, op. cit., ss. 149–153; A. Tomczak, op. cit., s. 239.

¹⁹⁰ *Die Matrikel*, nr 67.

¹⁹¹ *Ibidem*, nr 49.

¹⁹² *Ibidem*, nr 146.

¹⁹³ J. Michalewicz, op. cit., s. 46.

¹⁹⁴ *Die Matrikel*, nr 67; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 176; O. Garstein, op. cit., ss. 225, 227, 314, 351, 379.

¹⁹⁵ *Die Matrikel*, nr 49; J. Michalewicz, op. cit., s. 178; O. Garstein, op. cit., ss. 313, 373.

skiego wstąpił w sierpniu 1603 roku, licząc wówczas 15 lat. Naukę w Braniewie ukończył 21 listopada 1607 roku. Następnie uczył się w seminarium ołmunieckim, gdzie zjawił się 4 lutego 1609 roku. Tam też 19 maja 1611 roku uzyskał stopień bakałarza, a 9 września 1612 roku, magistra. Wiemy ponadto, że został doktorem obojga praw¹⁹⁶.

Prawdopodobnie sekretarzem tytularnym był Szwed Samuel Graben, urodzony w 1563 roku. Pochodził z Monchetor, okolic Arozji. Był synem duchownego protestanckiego. Do seminarium braniewskiego wstąpił 18 listopada 1581 roku i uczył się tam do 2 października 1585 roku. W 1583 roku wstąpił do Sodalicji Mariańskiej. W celu kontynuowania nauki został wysłany do Pragi, a następnie do Rzymu, gdzie został doktorem medycyny. Służył opatom pelplińskim. Zgodnie z wykazem alumnów wileńskich, w 1585 roku został przeniesiony z Braniewa do Wilna, gdzie studiował retorykę i filozofię, w czym przeszkodziła mu choroba oczu. Przed 1590 rokiem opuścił seminarium i powrócił do ojczyzny¹⁹⁷.

To samo nazwisko nosił również Szwed Petrus Graben, który do alumnatu braniewskiego wstąpił 14 lipca 1596 roku, a w następnym roku do Towarzystwa Jezusowego. Nowicjat rozpoczął 30 kwietnia 1597 roku w Wilnie. Wkrótce został przeniesiony do Dorpatu w celu kontynuowania nauki w klasie retoryki i wspierania tamtejszych jezuitów w roli tłumacza, najprawdopodobniej języka estońskiego. Powrócił do Wilna, gdzie w latach 1601–1603 uczył w klasie syntaksy i retoryki. W latach 1605–1606 przebywał w kolegium jezuitów w Nieświeżu. Z nieznanых powodów opuścił zakon i rozpoczął studia prawnicze. Został doktorem obojga praw i sekretarzem króla Zygmunta III w 1623 roku. Ożenił się z Niemką z Augsburga Reginą Kellerin. Dwoch jego synów wstąpiło do Towarzystwa Jezusowego – starszy Wojciech (1623–1693) i młodszy Marek Ludwik (1624–1680). Wojciech był m.in. kapelanem nadwornym króla Jana Kazimierza, a Marek Ludwik kapelanem wojskowym, którego bardzo cenił hetman wielki litewski, Michał Kazimierz Pac, mianując go swoim spowiednikiem i misjonarzem obozowym. Piotr Graben ostatnie lata życia spędził w Gdańsku¹⁹⁸.

Sekretarzem był także Inflantczyk Christophorus Lode, który, jak już wykazano wcześniej, miał trudności z podporządkowaniem się dyscyplinie. Lode był z pochodzenia szlachcicem. Pełnił urząd sekretarza w latach 1621–1632, pisarza Metryki kancelarii większej w latach 1627–1628 i pisarza Metryki kancelarii mniej-

¹⁹⁶ *Die Matrikel*, nr 377; J. Michalewicz, op. cit., s. 176; O. Garstein, op. cit., ss. 226, 228, 328, 350.

¹⁹⁷ *Die Matrikel*, nr 85; J. Michalewicz, op. cit., s. 174; J. Popłatek, op. cit., s. 9; O. Garstein, op. cit., s. 199.

¹⁹⁸ *Die Matrikel*, nr 265; O. Garstein, op. cit., s. 275; J. Michalewicz, op. cit., s. 174; B. Natoński, *Graben Marek Ludwik*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959, s. 460; B. Natoński, J. Popłatek, *Graben Wojciech*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa, s. 460. W matrikule braniewskiej znajdujemy również trzeciego alumna o tymże nazwisku – Laurentius Graben, który wstąpił do alumnatu braniewskiego 16 listopada 1583 roku, a opuścił go w 1585 roku. Powrócił do ojczyzny i zmarł jako katolik. Zob. *Die Matrikel*, nr 115.

szej w latach 1628–1635. Był również podkomorzym dorpackim (1631) i podstarościm golubskim. W księdze kanclerskiej z lat 1633–1635 występuje jako jeden z dwóch metrykantów. Był w związku z tym obecny także w kancelarii Władysława IV. Lode, jako sekretarz i metrykant, na łączną liczbę 466 podpisów, umieścił swoje nazwisko pod 9,6 % dokumentów¹⁹⁹.

Kolejny ze Szwedów, Joannes Vincaeus, wstąpił do alumnatu braniewskiego 23 czerwca 1581 roku. Był członkiem Sodalicji Mariańskiej, gdzie wpisano go w 1585 roku pod nazwiskiem Wincheus. Naukę w Braniewie ukończył we wrześniu 1589 roku, kiedy to powrócił do ojczyzny. Został pisarzem w kancelarii królewskiej, po czym powrócił do Rzeczypospolitej. Wyjechał do Szkocji²⁰⁰.

Możliwe, że tę samą funkcję pełnił jego brat, Andreas Vincaeus, który w tym samym czasie ukończył naukę i powrócił wraz z nim do Szwecji. Odnotowano, że został pisarzem, lecz nie podano bardziej szczegółowej informacji²⁰¹.

Ponadto pisarza na dworze królewskim miał pełnić Olaus Erici, który opuścił alumnat po czterech latach nauki i został odesłany do Szwecji w 1584 roku, gdyż nie czynił postępów²⁰².

W kancelarii królewskiej miał również pracować Szwed Guillelmus Tilmannus. Naukę w alumnacie braniewskim rozpoczął 29 października 1591 roku. Tilmannus uczył się wyjątkowo długo i ostatecznie został wydalony 9 kwietnia 1598 roku, gdyż nie przestrzegał obowiązującej dyscypliny²⁰³.

Zygmunt III Waza, jeszcze przed objęciem tronu w Rzeczypospolitej, prosił w liście o przyjęcie do Sodalicji Mariańskiej, zabiegając o kontakt z uczniami braniewskimi²⁰⁴. Ponadto otaczał się szwedzkimi emigrantami i liczył na ich kontakty z rodzinami oraz znajomymi w Szwecji. Wiemy również, że król budował sieć polskich agentów, która miała za zadanie infiltrować ten kraj i dostarczać jak najlepsze informacje, podkopując władzę Gustawa II Adolfa²⁰⁵.

Oprócz powyższych przykładów, możemy jeszcze wymienić kilku dworzan tego władcy. Wśród nich znalazł się kolejny Szwed, Olaus Laurentii. Pochodził z chłopskiej rodziny. Został przyjęty z rekomendacji Zygmunta do alumnatu braniewskiego 9 października 1587 roku. W 1589 roku został alumnem królewskim. Na koszt króla wysłano go do Wilna, gdzie w 1590 roku studiował filozofię. Wiemy również, że 15 lipca 1596 rozpoczął naukę w Grazu²⁰⁶.

¹⁹⁹ *Die Matrikel*, nr 397; W. Krawczuk, op. cit., s. 163; D. Żądłowski, op. cit., s. 58.

²⁰⁰ *Die Matrikel*, nr 77; O. Garstein, op. cit., ss. 199, 315.

²⁰¹ *Die Matrikel*, nr 78.

²⁰² *Ibidem*, nr 56.

²⁰³ *Ibidem*, nr 230.

²⁰⁴ M. Ingot, *Uczniowie-sodalisi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623*, Kraków 1998, s. 20.

²⁰⁵ W. Czaplinski, op. cit., s. 334 i n.

²⁰⁶ *Die Matrikel*, nr 161; J. Poplatek, op. cit., s. 14; O. Garstein, op. cit., s. 304.

Członkiem szwedzkiego dworu był także poeta Laurentius Boierus. Należał do wybitnych znawców języka estońskiego. Urodził się w 1561 roku w Sztokholmie. Edukację rozpoczął w Pradze w 1578 roku. Następnie widzimy go w seminarium ołomuńskim 23 marca 1579 roku, a 15 maja 1580 roku w braniewskim. W Ołomuńcu 21 lipca 1583 roku uzyskał stopień bakałarza, a 25 sierpnia 1585 roku, magistra. W Wilnie studiował teologię. Wstąpił do Towarzystwa Jezusowego 20 sierpnia 1586 roku w Krakowie. Uczył retoryki w Jarosławiu w latach 1595–1597, Dorpacie 1598–1602, Wilnie od 1604 roku i Nieświeżu 1615–1616. Pomiędzy 1609 a 1611 rokiem miał dołączyć do kadry alumnatu braniewskiego i angażować się w działalność Sodalicji Mariańskiej. Ponadto w Wilnie opiekował się młodzieżą z krajów północnych. W latach 1609–1612 uczył w Braniewie teologii moralnej i polemicznej, a także pełnił funkcję prefekta szkół w latach 1618–1619. Był autorem dzieł dedykowanych królewiczowi Władysławowi: *Carolomachia* (1606) i *Pompa Casimiriana* (1604). Tworzył m.in. pod pseudonimem Krzysztofa Zawiszy i Emiliana Engslera. Zmarł w Braniewie 13 lutego 1619 roku²⁰⁷.

Jednym z dworzan był również Augustinus Lentz. Wstąpił do alumnatu braniewskiego 4 czerwca 1584 roku. W 1587 roku został wysłany do Ołomuńca, a następnie trafił na dwór królewski²⁰⁸. Podobnie Inflantczyk Gotthardus Schröterus, przyjęty do alumnatu braniewskiego 24 kwietnia 1602 roku. Z powodu szaleństwa miał opuścić seminarium w 1603 roku, a następnie przebywać przez wiele lat na dworze królewskim w Warszawie²⁰⁹.

Do grona dworzan Zygmunta III zaliczał się także pochodzący z Uppsali Szwed Gabriel Erici, urodzony około 1566 roku. Naukę w braniewskim alumnacie rozpoczął 27 sierpnia 1580 roku i ukończył ją 12 lipca 1585 roku. W 1582 roku wstąpił do Sodalicji Mariańskiej. W Seminarium Papieskim w Wilnie uczył się od 20 sierpnia 1586 roku. Wiemy ponadto, że wstąpił do Towarzystwa Jezusowego. Opuściwszy zakon, miał udać się do Inflant²¹⁰.

Kolejnym alumnem był Laurentius zw. Arosiensis (Aboensis), uczący się w Braniewie w latach 1581–1583. Studia kontynuował w Dorpacie, dokąd udał się 28 lutego 1583 roku. Pracował jako tłumacz języka estońskiego. Ukończywszy naukę pozostał w Dorpacie aż do 1602 roku, kiedy jezuita zostali zmuszeni opuścić miasto z uwagi na wkroczenie wojsk szwedzkich do Estonii. Wówczas Laurentius został przydzielony do dworu Zygmunta III²¹¹.

²⁰⁷ *Die Matrikel*, nr 29. L. Grzebień, *Antonio Possevino a sprawa katechizmów w językach narodowych*, w: *Antonio Possevino SJ (1533–1611)*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków 2012, s. 360; T. Sinko, *Boierus Laurentius*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, ss. 234–235; *Bojer*, w: EJ, s. 55; O. Garstein, op. cit., ss. 189, 225, 227, 230, 302, 345, 378; J. Poplatek, op. cit., s. 14.

²⁰⁸ *Die Matrikel*, nr 137.

²⁰⁹ *Ibidem*, nr 360.

²¹⁰ W matrykule braniewskiej odnotowano, że został odesłany do Szwecji. Zob. *Die Matrikel*, nr 42; J. Michalewicz, op. cit., s. 174; Idem, *Polish–Swedish relations*, s. 51; J. Poplatek, op. cit., s. 15; O. Garstein, op. cit., ss. 199, 355, 358, 382.

²¹¹ *Die Matrikel*, nr 87; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 176; Idem, *Polish–Swedish relations*, s. 51; O. Garstein, op. cit., ss. 185, 274.

Dworzaninem królewskim był także Fin Olaus Marci Sundergeltus. W wieku 28 lat rozpoczął naukę w kolegium w Ołomuńcu we wrześniu 1579 roku. Tam też 18 września 1580 roku uzyskał stopień bakałarza. Sundergeltus opuścił Ołomuniec 15 kwietnia 1581 roku, po czym dołączył do dworu królewskiego. W alumnacie braniewskim przebywał bardzo krótko, bowiem od 2 grudnia 1589 roku do 16 stycznia 1590 roku²¹².

Dworzaninem królowej²¹³ był Fin Casparus Justen, syn biskupa luterańskiego. Nie odnotowano jednak, aby pełnił jakąś konkretną funkcję. W alumnacie braniewskim rozpoczął naukę 2 kwietnia 1590 roku, po czym potajemnie opuścił go 9 listopada 1590 roku²¹⁴.

Natomiast konwertyta pochodzący z Inflant Joannes Bergk, związał się z królem Władysławem IV. Do alumnatu braniewskiego przybył 23 grudnia, rozpoczynając naukę w klasie syntaksy w wieku 16 lat. Walczył przeciwko heretykom, był ponadto pułkownikiem królewskim Władysława IV. Pochodził z rodu Bergów, którzy ze Śląska przenieśli się do Inflant. Był starostą rajgrodzkim oraz kapitanem dyneburskim, który po udziale w walkach w krajach niemieckich, uczestniczył w 1633 roku w wyprawie Władysława IV na Moskwę, za co został wynagrodzony starostwem. Własnym kosztem utrzymywał piechotę dyneburską, za co „[...] miał ten koszt wszystek wyliczyć przed konstytucją r. 1647”²¹⁵.

Warto także wspomnieć o alumnach, którzy znaleźli się w otoczeniu biskupów, dołączając do ich dworów i pełniąc przy nich rozmaite funkcje. W tym gronie wyróżnia się ilość osób związanych z biskupem warmińskim i późniejszym kardynałem, Andrzejem Batorym. Zgodnie z wpisem w matrykule, jego kapelanem miał być Prusak Urbanus Jost²¹⁶, przyjęty do seminarium w sierpniu 1582 roku, późniejszy kanonik dobromiejski. W otoczeniu kardynała znaleźli się także: dworzanin Matthias Siculus²¹⁷, Andreas Machai²¹⁸, wezwany przezeń po trzech latach nauki w Braniewie, następnie sługa Alexander Ungarus²¹⁹, czy też Siedmiogrodzianin Andreas Zenzomi²²⁰, który – jak podano – został jego alumnem. Najprawdopodobniej więc korzystał z pewnego stypendium kardynała Batorego.

Natomiast do biskupa kujawskiego został wysłany Ślązak Joannes Flegel²²¹, a dworzaninem *reverendissimi in Livonia*, po dwóch latach nauki w Braniewie, zo-

²¹² Ibidem, ss. 225, 337, 342–343; J. Michalewicz, *Dwór szwedzki Zygmunta III*, s. 178.

²¹³ Prawdopodobnie Anny Austriaczki.

²¹⁴ Możliwe że wpis został powielony, gdyż pod numerem 224 widnieje Casparus Justini, który uczył się od 1 sierpnia 1591 roku do 9 listopada 1591 roku. W związku z tym należałoby przesunąć okres jego edukacji w Braniewie o rok. Zob. *Die Matrikel*, nr 196, 224.

²¹⁵ Por., Berg, w: *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 2, Lipsk 1839, s. 107.

²¹⁶ *Die Matrikel*, nr 94.

²¹⁷ Ibidem, nr 185.

²¹⁸ Ibidem, nr 204.

²¹⁹ Ibidem, nr 212.

²²⁰ Ibidem, nr 174.

²²¹ Ibidem, nr 21.

stał Inflantczyk Gustavus Ducarus²²². Z kolei do biskupa lwowskiego, po pięciu latach nauki, został wysłany Stephanus Gossinsky²²³. Ponadto służącymi przy biskupie wendeńskim, byli pochodzący z Rygi Casparus Drucker, który opuścił alumnat w 1589 roku²²⁴ oraz Christophorus Zimmerman, który zakończył swoją naukę w 1597 roku²²⁵. Następnie Georgius Petri²²⁶ został powierzony biskupowi Piotrowi Tylickiemu, a Paulus Songol²²⁷ z Inflant, zostawszy kapłanem w 1612 roku, w maju tego roku udał się do biskupa inflanckiego. Podobnie Inflantczyk Jodochus Riemer²²⁸, który po zakończeniu nauki w 1599 roku, został dworzaniem arcybiskupa wileńskiego. Znany jest także pochodzący z Gdańska alumn Georgius Riemer²²⁹, który po ukończeniu studiów został wysłany do biskupa poznańskiego.

Zdarzały się również przypadki podejmowania zdecydowanie odmiennej ścieżki kariery, kiedy to alumni wybierali wolne zawody. W tym gronie możemy wyróżnić kilku alumnów związanych z medycyną, w tym lekarzy: Ślązak Balthasar Debitz²³⁰, Szwedzi Samuel Graben²³¹, Olaus Starck²³² i Petrus Arvidi²³³; Inflantczyk Joannes Bavarus²³⁴ oraz Szkot M. Georgius²³⁵. Byli też doktorzy medycyny: Duńczycy Andreas Jonoles²³⁶ i pochodzący z Rygi Antonius a Grave²³⁷. Natomiast jako student medycyny został wymieniony Guilihelmus Corvinus²³⁸.

Nieco mniej prestiżowy był zawód krawca. Wybrał go Szwed Aquinus Nicolai²³⁹, o którym pisano, że nie był odpowiedni do nauki. Identycznie było w przypadku Szweda Laurentiusa Laurentii²⁴⁰, który również poświęcił się temu zawodowi, i podobnie jak jego rodak, słabo radził sobie w nauce.

Alumni wykorzystywali także swoje wykształcenie wiążąc przyszłość z edukacją. Spotykamy wpisy informujące o zatrudnieniu absolwentów w charakterze

²²² Ibidem, nr 100.

²²³ Ibidem, nr 109.

²²⁴ Ibidem, nr 165.

²²⁵ Ibidem, nr 247.

²²⁶ Ibidem, nr 333.

²²⁷ Ibidem, nr 407.

²²⁸ Ibidem, nr 288.

²²⁹ Ibidem, nr 182.

²³⁰ Ibidem, nr 83.

²³¹ Ibidem, nr 85. Uczył się w Pradze, a następnie w Rzymie, gdzie został doktorem medycyny, po czym służył opatom pelplińskim.

²³² Ibidem, nr 134.

²³³ Ibidem, nr 252. Lekarz w Gdańsku.

²³⁴ Ibidem, nr 278.

²³⁵ Ibidem, nr 322. Praktykował w Braniewie.

²³⁶ Ibidem, nr 271.

²³⁷ Ibidem, nr 392. Doktor medycyny i matematyk, lekarz w *Daventriae*.

²³⁸ Ibidem, nr 296. Studiował medycynę we Francji, w Pont-à-Mousson.

²³⁹ Ibidem, nr 30.

²⁴⁰ Ibidem, nr 71.

rektorów szkół parafialnych, czy też ich pomocników²⁴¹. Tak było w przypadku następujących alumnów: Joannes Benedicti²⁴² – *ludirector Claudiopolitanus*; Samuel Binnichius²⁴³ – udał się do Pragi w 1597 roku, gdzie został rektorem; Ludovicus Pomlovius²⁴⁴ – rektor w Lubawie, czy Valentinus Gabriel²⁴⁵ – *agit ludimagistrum Lubaviae*. Ponadto Franciscus Uduarhellius²⁴⁶ pełnił funkcję nauczyciela w Alba Julia w Siedmiogrodzie oraz Siguardus Norvaegus²⁴⁷, który pomagał rektorowi w Braniewie. Natomiast jeden z absolwentów, Michael Hillafius²⁴⁸ był nawet regensem Alumnatu Papieskiego w Braniewie w latach 1623–1626. Drugi zaś, Nicolaus Hecckerus²⁴⁹, pełnił funkcję regensa Seminarium Diecezjalnego w Braniewie w latach 1652–1653, a także kolegium w latach 1653–1658.

Do grona osób związanych z szeroko pojętą edukacją, możemy zaliczyć także alumnów, którzy trafili na dwory możnych w roli pedagogów. Przykłady stanowią: Martinus Goltbach²⁵⁰, który był pedagogiem u księcia Czartoryskiego, dalej Matthias Kipsz²⁵¹, który pełnił tę funkcję u księcia Radziwiłła w Nieświeżu, a następnie Joannes Kaal²⁵², który w czasie potopu szwedzkiego był pedagogiem *dominorum Tesshoviliven*, a dzięki rodzicom wychowanek otrzymał probostwo w Inflantach. Ponadto David Kirchhammer²⁵³, który po trzech latach nauki w alumnacie został pedagogiem dzieci wojewody chełmińskiego, Ernesta Weiera²⁵⁴. Wychowawcą woje-

²⁴¹ Szkolnictwo na szczeblu parafialnym zaczęło rozkwitać w związku z postanowieniami soboru trydenckiego. Na Warmii pod koniec XVI wieku szkół tego rodzaju było ponad 80. W kilku wpisach zauważamy w matrykule terminy *ludirector*, a także *ludimagister*. *Ludirector* oznaczał rektora szkoły, określanego także w dokumentach terminem *ludimagister* – nauczyciel. Zob. J. Hochleitner, *Szkoły parafialne w epoce staropolskiej na przykładzie Warmii i Kujaw*, Studia Elbląskie, 2007, t. 8, ss. 37–41.

²⁴² *Die Matrikel*, nr 205. Dzisiejsze Kluź-Napoka w północno-zachodniej części Rumunii.

²⁴³ *Ibidem*, nr 244.

²⁴⁴ *Ibidem*, nr 365.

²⁴⁵ *Ibidem*, nr 211.

²⁴⁶ *Ibidem*, nr 218.

²⁴⁷ *Ibidem*, nr 18.

²⁴⁸ *Ibidem*, nr 303; *Braniewo*, w: EJ, s. 65.

²⁴⁹ *Die Matrikel*, nr 565; *Braniewo*, w: EJ, s. 65.

²⁵⁰ *Die Matrikel*, nr 445.

²⁵¹ *Ibidem*, nr 651; J. Poplatek, *Wykaz alumnów*, s. 37.

²⁵² *Die Matrikel*, nr 751. Wydawca matrykuły proponuje odczytanie nazwiska jako Tyszowicz.

²⁵³ *Ibidem*, nr 76.

²⁵⁴ Ernest Weiher był pułkownikiem za panowania Zygmunta II Augusta, starostą m.in. puckim, zmarł zaś jako wojewoda chełmiński. W 1585 roku, w sędziwym już wieku, miał dzięki staraniom ks. Piotra Skargi porzucić luteranizm i przyjąć wiarę katolicką. W 1564 roku walczył w Inflantach, gdzie wziął jako zakładnika ks. Krzysztofa Meklemburskiego, koadiutora arcybiskupa ryskiego, a także bronił Inflant przed wojskami szwedzkimi i moskiewskimi. W czasie rządów Stefana Batorego walczył z Gdańszczanami, a później także w czasie królewskich kampanii, połockiej i pskowskiej. Ożenił się z Anną Mortęską, siostrą wojewody chełmińskiego Ludwika Mortęskiego. Z tego związku przyszło na świat pięć córek i sześciu synów: Franciszek, Jan, Dymitr, Melchior, Ludwik oraz Marcin Władysław. Być może to właśnie poprzez Piotra Skargę wychowawcami synów Weihera zostało dwóch absolwentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie. Ponadto Ernest w sprawach wojskowych wspierał kardynała Jerzego Radziwiłła, namiestnika króla Batorego w Inflantach. Odbywało się to w czasie starań o rekatolizację Inflant, do której to akcji król wciągnął jezuitów. Możliwe, że była to również okazja dla Weihera, aby przyglądać się ich pracy i przekonać się o jakości edukacji jezuickiej, ufając jej na tyle, aby powierzyć funkcję pedagogów wspomnianym absolwentom. Zob. *Weiher*, w: *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych*

wodzców był także kolejny absolwent alumnatu braniewskiego, Jacobus Herinet²⁵⁵. Z Weierami związał się także Abrahamus Gadolaenus²⁵⁶, który był kapelanem przy Janie Weierze, synu wspomnianego Ernesta i późniejszym wojewodzie chełmińskim.

Z kolei Jacobus Moscus²⁵⁷, około 1582 roku został wysłany najprawdopodobniej na dwór arcybiskupa lwowskiego Jana Dymitra Solikowskiego, gdzie pełnił funkcję pedagoga jego bratanków²⁵⁸. Natomiast pedagogiem bliżej nieokreślonego szlachcica polskiego był Adolarus Grimmus²⁵⁹. Ponadto matrykuła braniewska notuje: pełniącego funkcję pedagoga w Danii – Villichius Vestovius²⁶⁰; pedagoga pewnych szlachciców w Braniewie – Georgius Spillmannus²⁶¹, a także pedagogów Matthiasa Hanniusa²⁶² i Erthmannusa Scaibotha²⁶³, bez określenia konkretnego miejsca.

Matrykuła Alumnatu Papieskiego w Braniewie stanowi nieocenione źródło dla poznania jego uczniów. Dzięki lekturze zawartych w niej wpisów dowiadujemy się m.in. o burzliwych losach wielu absolwentów pochodzenia skandynawskiego, którzy przekraczali Bałtyk, decydując się na edukację w jezuickich placówkach w Braniewie, Ołomuńcu, czy Wilnie. Wybierając się w tę drogę nierzadko sprzeciwiali się własnym rodzinom, a także represyjnemu ustawodawstwu krajów, z których pochodzili. Jednak podróż ta często okazywała się bezpowrotna, co w dużej mierze przekreślało realizację statutowego założenia alumnatu. Mimo tego wychowankowie wspomnianych papieskich kolegiów otrzymywali gruntowne wykształcenie, a wielu z nich zasiliło szeregi duchowieństwa świeckiego, jak i zakonnego,

autorów, rękopismów, dowodów urzędowych, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1842, t. 9, ss. 265–275; S. Cieślak, *Marcin Laterna SJ (1552–1598). Działacz kontrreformacyjny*, Kraków 2003, s. 154.

²⁵⁵ *Die Matrikel*, nr 291.

²⁵⁶ *Ibidem*, nr 326.

²⁵⁷ *Ibidem*, nr 93.

²⁵⁸ Jan Dymitr Solikowski urodził się w najprawdopodobniej w Sieradzu w 1539 roku. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, następnie w Rzymie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie. Przebywał na dworach arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Uchańskiego, a także Walentego Dembińskiego i Jana Chodkiewicza. Pełnił obowiązki sekretarza królewskiego Zygmunta II Augusta. W tym czasie odbywał poselstwa do Prus Książęcych, Inflant i Francji. Był opatem w Wąchocku i Sieciechowie. W 1583 roku objął arcybiskupstwo lwowskie. Był także autorem licznych dzieł z zakresu teologii, polityki, historii, a także utworów poetyckich. Zmarł w 1603 roku. W swoim testamentie wspomina dwóch braci: Alberta, którego poleca królowi Zygmunтови III Wazie, a także Stanisława, który zmarł służąc królowi. Następnie dodaje, aby król był dla ich dzieci: „[...] dobrotliwym Ojcem i Panem”. Świadczy to o trosce, jaką arcybiskup obdarzał swoich bratanków. Solikowski miał ich sześciu: Vitalisa Floryana, Hieronima, Wojciecha, Jana Teodora, Stanisława i Mikołaja. Zgodnie z matrykułą, Jacobus Moscus, miał być ich nauczycielem. Zob. *Solikowski*, w: *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1841, t. 8, ss. 452–455; A. Chmielowski, *Życiorys księdza Jana Dymitra Solikowskiego arcybiskupa lwowskiego*, Kraków 1890, ss. 3–6, 22.

²⁵⁹ *Die Matrikel*, nr 302.

²⁶⁰ *Ibidem*, nr 304.

²⁶¹ *Ibidem*, nr 332.

²⁶² *Ibidem*, nr 473.

²⁶³ *Ibidem*, nr 563.

pozostając w diecezji warmińskiej, bądź pracując poza jej granicami.

W niniejszej pracy starano się przedstawić w szczególności sylwetki absolwentów, którzy pojawili się w otoczeniu króla Zygmunta III i jego następcy, Władysława IV. Alumnat Papieski w Braniewie zapewniał emigrantom z krajów północnych schronienie i możliwość zdobycia gruntownego wykształcenia, nie zawsze wiążącego się ze wstąpieniem w szeregi duchowieństwa. Liczne ich przykłady świadczą w pewnym stopniu o opiece, jaką pierwszy Waza na tronie Rzeczypospolitej otaczał emigrantów, włączając ich w poczet swego szwedzkiego dworu i pracowników kancelaryjnych. W otoczenie władcy kilku z absolwentów skierował także Antonio Possevino, gorący orędownik idei zakładania alumnatów papieskich.

Informacje zaczerpnięte z matrykuły i literatury przedmiotu mogą stanowić przyczynek do dalszych badań. W celu dokładniejszego ustalenia losów poszczególnych absolwentów, w tym roli jaką odgrywali oni w otoczeniu króla, kancelariach koronnych, a także kancelarii szwedzkiej, konieczne będzie przeprowadzenie rozległej kwerendy w archiwach świeckich, jak i kościelnych. Szczegółowe badania mogłyby w pewnym zakresie uzupełnić wiedzę dotyczącą relacji polsko-szwedzkich na przełomie XVI i XVII wieku, a także dziejów panowania Zygmunta III.

Rafał Zielonka, *Das Schicksal der Studenten des päpstlichen Alumnats in Braunsberg im 16. und im 17. Jahrhundert*

Zusammenfassung

Dank der Jesuiten wurde Braunsberg zu einem wichtigen und populären Bildungszentrum. Das hiesige Jesuitengymnasium, das Diözesan-Seminar, und seit 1578 auch das Päpstliche Seminar gehören zur ehrenvollen Geschichte des Ermlands. Die letztere Bildungsanstalt bildete Studenten im Geiste des katholischen Glaubens aus. Die Aufgabe der Absolventen, die anfangs größtenteils aus den skandinavischen Ländern stammten, war nach der Rückkehr in ihre Heimat, die Landsleute für die katholische Kirche zurückzugewinnen. Viele Finnen, Norweger und Schweden waren aber wegen der antikatholischen Gesetze und der politischen Situation nicht im Stande, dies zu tun, und denjenigen, die es versucht haben, drohte die höchste Strafe. Aus diesem Grund verminderte sich der Zustrom der Skandinavier in das Päpstliche Seminar. Viele Absolventen traten ihre Ämter nach dem Empfang der Priesterweihe in der Ermländischen Diözese an, viele von ihnen fanden sich in der Umgebung des Königs Sigismund III. Wasa.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Rafał Zielonka, *The Fate of the Students of the Papal Alumnate in Braniewo in the 16th and 17th Centuries*

Summary

Thanks to the Jesuits, Braniewo became an important and popular educational centre. The Jesuit gymnasium, diocesan seminary and from 1578 a papal seminary have also been praised in Warmia's history. The role of the latter institution was to educate students in the spirit of the Catholic faith. The task of the graduates originating largely from the Nordic countries was to return to their homeland and promote their re-Catholicisation. However, many Finns, Norwegians and Swedes, due to the anti-Catholic legislation of these countries and the fluctuating political situation, could not cope, and those who tried were in danger of receiving the highest punishment. For

this reason, the influx of Scandinavians into the papal seminary fell dramatically. Many graduates after their ordination took up work in, amongst other places, the diocese of Warmia, and some of them found their place in the circle of King Sigismund III Vasa.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

Mgr Rafał Zielonka
Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
r_zielonka@wp.pl

Źródła drukowane

Catalogus

1842 *Catalogus eorum qui ex Regnis et tractu Septentrionis ad Seminarium Pontificium Brunsbergense venerunt ab haeresi, ut ibi excolerentur in fide catholica, vel ad alia Seminaria mitterentur*, w: *La Suède et le Saint-Siège sous les rois Jean III, Sigismund III et Charles IX*, t. 3, wyd. A. Theiner, Paryż, ss. 362–365.

Die Matrikel

1925 *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798*, wyd. G. Lühr, Braunsberg.

Ordynacja

2004 *Ordynacja dworu Zygmunta III z 1589 roku*, oprac. K. Chłapowski, Warszawa.

Ratio

1842 *Ratio et leges Gregorii XIII. Pontificis Maximi nomine promulgatae in Fundatione Seminariorum Olomuci in Moravia et Brunsbergae in Prussia*, w: *La Suède et le Saint-Siège sous les rois Jean III, Sigismund III et Charles IX*, t. 2, wyd. A. Theiner, Paryż 1842, ss. 416–419.

Opracowania

Achremczyk Stanisław

2012 *Alumnat Papieski i jego uczniowie w XVII wieku*, w: *Kultura–Historia–Książka. Zbiór studiów*, red. A. Dymmel, B. Rejakowa, Lublin, ss. 53–64.

Achremczyk Stanisław, Szorc Alojzy

1995 *Braniewo*, Olsztyn.

Bendza Marian

2010 *Reforma monastycyzmu wschodniego (bizantyńskiego) w Kościele unickim*, *Rocznik Teologiczny*, t. 52, z. 1–2, ss. 141–161.

Bogucka Maria

2006 *Some aspects of the Polish–Swedish relations in the 2nd half of the 16th – 1st half of the 17th centuries*, w: *Po obu stronach Bałtyku. Wzajemne relacje między Skandynawią a Europą Środkową*, t. 2, red. J. Harasimowicz, P. Oszczanowski, M. Wisłocki, Wrocław 2006, ss. 421–425.

Charkiewicz Walerian

1929 *Ostatnie lata Alumnatu Papieskiego w Wilnie*, *Ateneum Wileńskie*, t. 6, z. 1–2, ss. 109–132.

Chmielowski Antoni

1890 *Życiorys księdza Jana Dymitra Solikowskiego arcybiskupa lwowskiego*, Kraków.

Cieślak Stanisław

2003 *Marcin Laterna SJ (1552–1598). Działacz kontrreformacyjny*, Kraków.

Czapliński Władysław

1979 *Cień Polski nad Sundem. (Kartki z dziejów dyplomacji w latach 1621–1626)*, Kwartalnik Historyczny, t. 86, z. 2, ss. 321–341.

Dobrowolska Wanda

1934 *Do dziejów dworu królewskiego w Polsce*, Kwartalnik Historyczny, t. 48, z. 1, ss. 319–336.

Donnelly John P.

2004 *Antonio Possevino: From Secretary to Papal Legate in Sweden*, w: *The Mercurian Project: Forming Jesuit Culture*, red. T. M. McCoog, Saint Louis, ss. 323–349.

EJ

2004 *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków.

Gach Piotr

1989 *Germanicum. Pontificio Collegio Germanico–Ungarico*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin, kol. 1007.

Garstein Oskar

1992 *Rome and the Counter–Reformation in Scandinavia. Jesuit educational strategy: 1533–1622*, t. 3, Leiden–New York–København–Köln.

Giese Simone

2006 *Swedish students in Europe in the decades leading up to the Swedish Stormaktstid*, w: *Po obu stronach Bałtyku. Wzajemne relacje między Skandynawią a Europą Środkową*, t. 2, red. J. Harasimowicz, P. Oszczański, M. Wisłocki, Wrocław, ss. 603–607.

Grzebień Ludwik

2012 *Antonio Possevino a sprawa katechizmów w językach narodowych*, w: *Antonio Possevino SJ (1533–1611)*, red. D. Quirini–Popławska, Kraków, ss. 349–372.

Niesiecki Kasper

1839 *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 2, Lipsk.

Herbst Stanisław

1968 *Z dziejów szwedzkiej emigracji w Polsce na przełomie XVI/XVII w.*, w: *Kultura i literatura dawnej Polski. Studia*, red. J. Kapuścik, W. J. Podgórski, Warszawa, ss. 189–202.

Hochleitner Janusz

2007 *Szkoły parafialne w epoce staropolskiej na przykładzie Warmii i Kujaw*, Studia Elbląskie, t. 8, ss. 33–46.

Ingłot Marek

1998 *Uczniowie–sodalisi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623*, Kraków.

Kersten Andrzej

1973 *Historia Szwecji*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

Kieniewicz Leszek

1986 *Sekretariat Stefana Batorego. Zbiorowość i kariery sekretarzy królewskich*, w: *Społeczeństwo staropolskie. Studia i szkice*, t. 4, red. A. Izydorczyk, A. Wyczański, Warszawa, ss. 33–67.

Kopiczko Andrzej

2000 *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821. Słownik*, cz. 2, Olsztyn.

2004 *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821. Studium prozopograficzne*, cz. 1, Olsztyn.

2015 *Seminarium Papieskie w Braniewie*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn 2015, ss. 87–94.

Krawczuk Wojciech

- 1993 *Pisarze kancelarii koronnych Zygmunta III Wazy*, Studia Historyczne, 1993, t. 36, z. 2, ss. 149–164.
 2002 *Metrykanci koronni. Rozwój registratury centralnej od XVI do XVIII wieku*, Kraków.
 2007 *Szwedzka kancelaria królewska (wiek XVI – początek XVIII)*, w: *Belliculum Diplomaticum II Thorunense*, red. W. Chorążyczewski, J. Tandecki, Toruń 2007, ss. 57–63.
 2008 *Kancelaria pokojowa za Wazów*, w: *Polska kancelaria królewska między władzą a społeczeństwem*, cz. 3, red. W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa, ss. 47–54.
 2012 *Szwecja wobec prób rekatolicyzacji w drugiej połowie XVI wieku w świetle nowych badań*, w: *Antonio Possevino SJ (1533–1611). Życie i dzieło na tle epoki*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków, ss. 217–226.

Kumor Bolesław

- 1973 *Alumnaty Papiesskie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin, kol. 394–395.

Kuźmina Dariusz

- 2013 *Wazowie a Kościół w Rzeczypospolitej*, Warszawa.

Lechicki Czesław

- 1932 *Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze*, Warszawa.

Lepszy Kazimierz

- 1939 *Rzeczpospolita Polska w dobie Sejmu Inkwizycyjnego (1589–1592)*, Kraków.

Michalewicz Jerzy

- 1966 *Dwór szwedzki Zygmunta III w latach 1587–1600*, Odrodzenie i Reformacja w Polsce, t. 11, ss. 161–180.
 1979 *Polish–Swedish relations in the late sixteenth century (Sigismund Vasa's Swedish Court)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne, t. 61, ss. 35–56.

Mikkola Jooseppi Julius

- 1931/32 *Finlandja a Wilno*, Ateneum Wileńskie, t. 8, ss. 136–142.

Natoński Bronisław

- 1959 *Graben Marek Ludwik*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa, s. 460.

Natoński Bronisław, Poplatek Jan

- 1959 *Graben Wojciech*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa, ss. 460–461.

Nowicki Tomasz

- 2003 *Słownik biograficzny rządców parafii archidiakonatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin.
 2015 *Absolwenci Alumnatu Papiesskiego w Braniewie zaangażowani w duszpasterstwo parafialne na Pomorzu*, w: *Cor Dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn, ss. 195–212.

Obirek Stanisław

- 1997 *Antonio Possevino SJ i jego misja do Szwecji*, Nasza Przeszość, t. 88, ss. 91–108.

Piechnik Ludwik

- 1958 *Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuckiego w Polsce*, Nasza Przeszość, t. 7, ss. 5–72.

Poplatek Jan

- 1929a *Powstanie Seminarjum Papiesskiego w Wilnie (1582–1585)*, Ateneum Wileńskie, t. 6, z. 1–2, ss. 47–71.
 1929b *Powstanie Seminarjum Papiesskiego w Wilnie. (Dokończenie)*, Ateneum Wileńskie, t. 6, z. 3–4, s. 429–455.
 1936 *Wykaz alumnów Seminarjum Papiesskiego w Wilnie 1582–1773*, Wilno.

Sinko Tadeusz

- 1936 *Boierus Laurentius*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków, ss. 234–235.

Szorc Alojzy

- 1995 *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”. Zarys dziejów*, Olsztyn.
1998 *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565–1626*, Olsztyn.
1999 *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze*, Olsztyn.

Ślaski Kazimierz

- 1968 *Z dziejów stosunków kulturalnych polsko-szwedzkich w XVII w.: Jan i Arnold Messeniusowie*, Gdańskie Zeszyty Humanistyczne. Seria Pomorzoznawcza, t. 11, nr 17, ss. 7–25.

Tomczak Andrzej

- 1962 *Kilka uwag o kancelarii królewskiej w drugiej połowie XVI w.*, Archeion, t. 37, ss. 235–252.

Tyszkowski Kazimierz

- 1932/33 *Poszukiwania archiwalne w Rzymie dla Zygmunta III*, Przegląd Historyczny, t. 30, z. 1, ss. 195–203.

Wiśniewski Jan

- 2016 *Edukacja misjonarzy dla krajów protestanckich w Alumnacie Papieskim w Braniewie (1579–1798)*, Nurt SVD, t. 2, z. 2, ss. 40–48.

Wojtyśka Henryk Damian

- 1997 *Niektóre zagadnienia dotyczące genezy i organizacji Papieskiego Kolegium Misyjnego w Braniewie*, Studia Warmińskie, t. 34, ss. 131–149.

Załęski Stanisław

- 1905 *Jezuici w Polsce. Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce*, t. 4, cz. 1.

Zawadzki Wojciech

- 2000 *Duchowieństwo katolickie z terenu obecnej diecezji elbląskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn.
2009a *Duchowieństwo katolickie oficjalu pomezńskiego w latach 1525–1821*, Słownik, t. 2, Elbląg.
2009b *Duchowieństwo katolickie oficjalu pomezńskiego w latach 1525–1821. Studium prozopograficzne*, t. 1, Elbląg.

Zielonka Rafał

- 2016 *Rola Alumnatu Papieskiego w Braniewie w próbach rekatolicyzacji Skandynawii w XVI i XVII wieku*, Rocznik Elbląski, t. 27, ss. 87–124.

Żądłowski Dawid

- 2008 *Sekretarze królewscy Władysława IV Wazy w kancelarii królewskiej*, w: *Polska kancelaria królewska między władzą a społeczeństwem*, cz. 3, red. W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa, ss. 55–68.